

ARGIA

1982 - Iraila 19 - XLVgarren urtea 945 zenbakia 75 peza

**PEIXOTO: dakigunaz gain eskultore
EHE: hautagai euskaldunak eskatzen**

L. M. Bandres

B. Bakaikoa

M. Aizpurua

Lantsari edo pentsioa Lan Kide Aurrezki-
an helbideratze hutsez lor ditzakezun
abantaila batzuk:

- Zai egon behar aspergarririk gabe
lantsaria eskuratu
- 500.000 pezetarainoko presta-
menak lortu
- Zure diruari interesik erren-
tagarrienak kendu
- Gure Banka-zerbitzu guztiak go-
zatu: VISA txartela, Bidai-Txeke-
ak, Gasolina-Txekeak, etab.
- Ibilaldi babestuetan lehentasuna
izan
- Sariaketa eta zozketa berezietan
partaide izan.

Eska ezazu gaur bertan zure lantsaria Lan
Kide Aurrezki bidez ordain dakizuen eta
balia zaite abantaila eder hauetaz.

Zure

LANTSARIARI

PENTSIOARI

**erants abantaila
berriak.**

**Lan Kide Aurrezki bidez
kobratuz.**

**CAJA LABORAL POPULAR
LAN KIDE AURREZKI**

Euskadiko Kutxa

ARGIA

Idazleak: Enrike Amonarriz, Mikel Antza, K. Argiñano, «Astema», Joxe Azurmendi, B. Bakalkoa, «Beltza». R. Castellano, Carlos Donoso, Mikel Hernandez

ELIU YARREKO
Luis M. BANDRES

[illegible]

*Kultur orrialdeetan ere eukiko
duzu zer irakurria. Pinturaz
P. Lizarralderen elkarrizketa
batean, musikaz X. Portuga-
len eskutik, literaturaz, zi-
nea...*

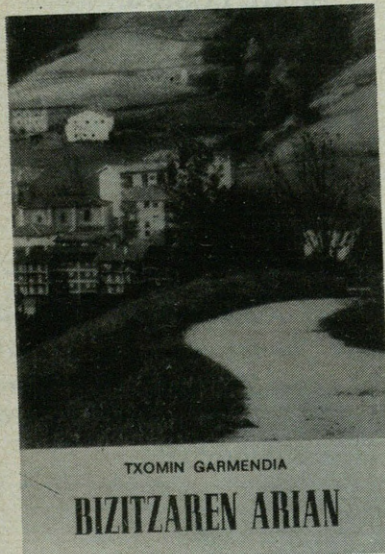
Administrazioa: Iñaki Ugarteburu, Pepi Zabaleta, Joxe Mari Ostolaza.

GRAFICAS SEMI - Plz. Lasala, 3 - S. S.

Ale bakarra 75 pta.

ASTE GIROA

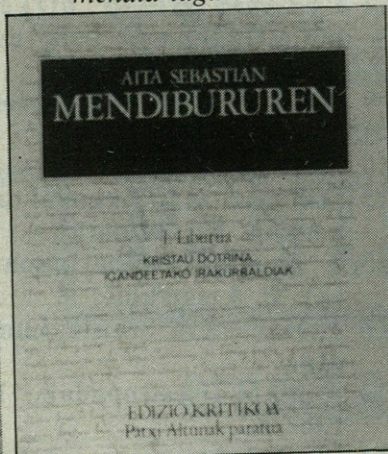
LIBURUAK

BIZITZAREN ARIAN, Txomin Garmendia; Auspoa, 142 o., 500 pts.

Iragan astean egin genuen egile honen beste liburuaren aurkezpena, «Denbora pasa» izenekoarena hain zuzen. Liburu hura burutzerako, beste bat idatzi behar zuela esan omen zioten, eta Garmendiak baietz esan gainera. Halere inspirazioa agortua zuen nonbait, eta nolabaiteko iturri berribaten bila hasi behar izan zuen gure bertsolari honek. Erabaki bat hartu zuen azkenik, baita ongi hartu ere: eguno eta bizitzaren harian gertatutakoei buruz idatziko zituen idatzi beharrekoak. Eta benetan originala eta gustokoa erresultatua ere! Egunkarietan etabaretan isuritako berrien inguruan osatutako bertsoak eskaintzen dizkigu Txominek, eta bukatzeko esan dezagun bertan glosatutako gertakizunak ez direla zaha-

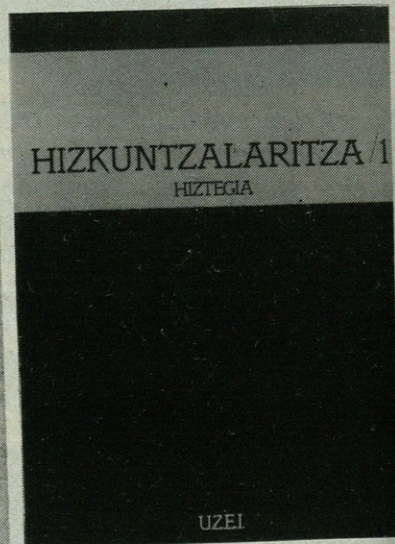
rrak batere, ia denak aurtengoak baizik. Ia ia kronista bertsolaria bihurtu zaigu Txomin Garmendia laguna.

AITA SEBASTIAN MENDIBURUREN IDAZLAN ARGITARRAGABEAK, Patxi Altunak paratua; 573 o., 2.500 pta.

Euskal klasikoak argitarapen berriak izugarri ugaritu dira azken garaian, baina beti aipatua izan da edizio kritikoaren beharra eta horretarako gai zen jendearen falta. Eta badirudi Patxi Altuna izan dela errelebo horren testigua azken urteotan jaso duena. Etxeparerekin hasi zen, Ziburuko Etxeberrirekin jarraitu, eta oraingoan Mendibururen presentazio ezin politago bat egingen digu. Izan ere, aurreten bete dira bere heriotzaren berrehun urteak eta aukera aparta zegoen haren idazlan argitaragabeei zor zitzaiena ordaintzeko. Bi liburu mardulen bidez —mardulak baino mardulagoak egia esan— gauzatu da omenaldi hau, euskal filologoen eta gainerantzuek gozamenetarako. Bide luzea geratzen da oraindik, bistan da,

baina gero eta bizkorrago bilakatzen ari den abiada ikusita, arlo honetan optimista izatea baino ez zaigu geratzen.

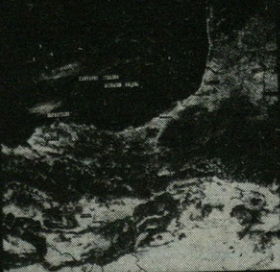
HIZKUNTZALARITZA, 1 eta 2, UZEI; Elkar, 800 o., 3.000 pta.

Aspalditik anuntziatuta zegoen liburuak hauen kaleratzea, eta denborari desafioa eginez hemen dugu azkenik UZEIko «Hizkuntzalaritza. Hiztegia». Materiala osatzeko orduan aurreko hiztegi guztietan jarraitutako erizpide eta lanmolde berak ageri zaizkigu, eta plantilari begiradaxoa botatzen badiogu ateratzen den lehenbiziko inpresioa kalitatearena dugu. Zaila bait litzateke honetarako bildu den hizkuntzalari-talde osoagorik biltzea: Txillardegi, Goenaga, Kintana, Irigoyen, Eguzkitza, eta beste hogeitabost lankidek osatutako abar luzea. Talde-lanerako kapazitate horrek aski konfidantza behar luke berez eman, baina produktoriar berari begiratzuz gero ere beldurrik ez dugu esate

ko, perfektionatuz, joango den lana bada ere, parekorik gabeko abiapuntua eskaini digutela UZEIkoek. Ekin berean fruituak ematen.

EUSKAL HERRIKO ATLASA

GEOGRAFIA- EKONOMIA- HISTORIA- ARTEA

erein

**EUSKAL HERRIKO
ATLASA, Elkarren artean; Erein, 167 o.,
1.000 pta.**

Orain arte Euskal Herriko atlas bakarra elebiduna zen, oker ez bagaude. «Erein» argitaletxeak aukera eman digu, azkenean, euskara hutssezko lehen atlasa eskuratu ahal izateko. Eusko Jaurlaritzako Hezkuntza Saileko onespenez kaleratzen da liburu hau, eta lankidetzaz dextente handia bildu du bere inguruan (hogeitasei lagun zehazkiago) zuzendaritza zientifikoa José Luis Orella, Iñigo Agirre eta Edorta Kortadiren eskutan izan delarik. Lau aldetatik begiratuta dago atlas honen mamia: geografia, ekonomia, historia eta artea. Lau osagai horiek markatzen dute hariaren marra nagusia

eta koordinada horietan euskal kulturaren ikuspegi zabala ematen saiatu dira, guztia noski atlas baten kontzepzio baten barnean. Pisu historio-grafiko nahiko handia duen atlas baten aurrean gaude beraz, eskemak, mapak eta gainerako laburpenak nagusi direla.

ALDIZKARIAK

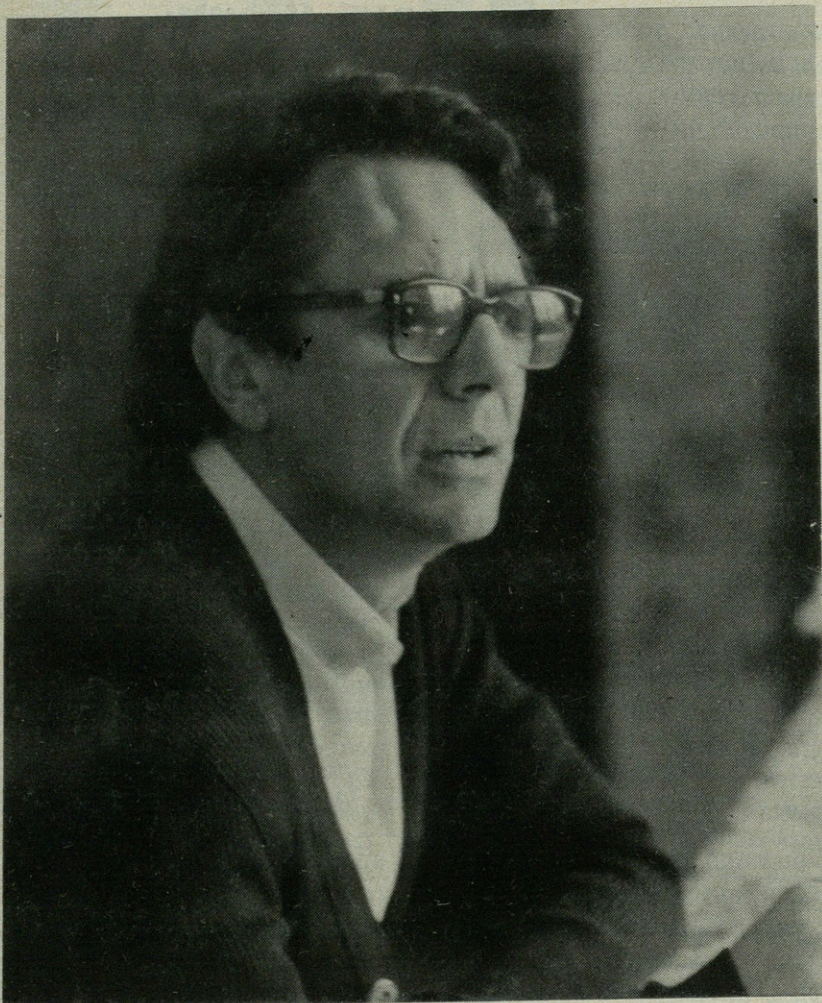
ARMAS, 3. zenbakia, 1982ko uztaila, 200 pta.

Aldizkari espezialdu pilo bat dagoela askotan esan ohi den gauza da. Egia borobila gainera. Bestela, begira ezazue apurtxo batetan «Armas» izena duen aldizkari hau. Edozeinek esango luke armak erabiltzea kirol bezala dutenak —ehiztariak kenduta— guxi batzu direla. Bada hona hemen aldizkari bat soil-soilik armei eta armazaleei dedikatua. Gaiak zein baino zein harrigarriagoak gertatzen dira pertsona arruntentzat: Curro Jimenezen eskopeten modukoak, Bufalo Billen Winchester legendarioak, Parabellum pistola, ehize nagusirako armak, etabar, etabar. Ballestak ere ageri dira pare bat orrialdetan. Hori guztia ohizko sektioak ahaztu gabe: kontsultorioa, publizitatea, elikadurazko dieta, eta disparoak eta egoki batez lortzeko beharrezko den guztia. Eta dena berrogei durotan. Beti aurkituko ditugu harritzeko arrazoin galantak...

DOJO, 55. zenbakia, 1982ko iraila, 125 pta.

Arte martzialeidago dedikaturik oraingo aldizkari hau eta karate, judo, kung-fu eta ezagunenak kenduta beste batzu ere ageri dira tartean, hala nola Hapkido, Lima-lama, Kobudo, Sumo edo Kenpo delakoak. Hilerokoa da, eta dagoeneko sei urte daramatza bizirik, harrigarria gertatzen horrelako aldizkariarik begiztatzea (gainetik ez bada ere), zeren eta guk arte martzialei buruz dugun ikuspegia eta interesioa indar fisikoak markatzen duena izan arren, bertako artikuluetan oso bestela azaltzen da asuntia; batik bat alde filosofikoari begiratzeko zaio, arte martziala bizitzeko modu bat bezala. Madrilen ateratzen den arren, korrespontsal ekipa zabala daukate, eta horrek posibilitatzen die aldizkari arin eta era berean zaindu bat argitaratzea.

DAKIGUNAZ GAIN ESKULTOREA

1979-ko Abenduaren 13-an Donibane Lohitzuneko karrika batean Peixotoren aurkako atentatu bat izan zen. Zorionez, etsaiek ez zuten beren helburua lortu eta Peixoto bizirik irten zen hartatik, geroztik behin baino gehiagotan, elkar ikusi dugu eta lehen baino lasaiago hitzegiteko aukeran. Orduan Eki bere semeaz ohartzen ginen ARGIAN egindako artikulo batetan, eta orain anaitxoa ere aipatu behar: Amaiur hain zuzen. Azpaldiko asmoa bazen ere elkarrizketa egitearena, egia esan gelditu zaion elbarritasunak, borrokaren zama horrexek atzeratu egin gaitu orain arte. «Eskua eta ikusmena izorratu zidatek, bainan burua ez» hitz hauek bere ahotik entzun ondoren lanari ekin diogu. Eta lehen ADISKIDEA BAGINEN, ORAINGO HONEK LAGUNAK IZATEKO aukera eman digu. Fuskalerrriak dituen arazo larri batzuetatik at, Peixotok berak izkutuan zeuzkanak ere plazaratu nahi izan digutu.

ARGIA.- Zu ETaren inguruan mugitzen hasi zinenetik hona garaiak aldatu dira, ezta? Kontaiezazkiguzu piska bat zure hasierak.

PEIXOTO.- 62an sartu nintzen ETAn. Garai hartan langintza Eskola edo profesionalean ari nintzen ikasten, eta formazio politikorik bat ere gabe. Lehenbiziko liburua 19 urterekin irakurri nuen, ETak emana, Franz Fanonen «Los malditos de la Tierra». Formazio politikorik bate ere ez. Gure zera zen ba... nonbaitek etorritako hodei bat bezala, inorekin hitzegin gabe, euskaldunak ginela eta. ETaren oihartzuna ere orduan zabaldu zen nire herrian, Arrasaten, Etxebe, Edu Arregi, Arizabaleta, Gautxo eta horiek alde egin behar izan zutelako.

Garai hartako giroa nolakoa zen esplikatuko dizut. ETAn, sartu ginean propaganda zabaldu eta pintaketak egiteko eskatu zitzaigun, baina baita ere kaptazio lana egiteko. Nola bilatu berriak, nola hasi? Gure inguruan so egiten genuen eta ikusten bagenu mutil bat jatorra eta itxurakoa eta euskalduna eta hau eta hura,... galdera klabe hau aurkitu genuen, hona gure deskubrimentua:

«Hi, entzun dok sekula Euskadi?» Baietz erantzuten bazen, aurrera eta jeneralean ondo ateratzen zen. Ezetz erantzuten bazuten, eta askok erantzuten zuten ez zekitela, «bo, ez lasai, nire tontakeria bat dok eta ezтик inporta!». Hori da hastapenean ezagutu genuen giroa.

A.- Organizazioa orduan nahiko homogeneoa izan zen, ez zen geroago bezala eztabaida haundirik eta izango?

P.- Bigarren biltzarrea egin zuen erakundeak 1962an, eta egituraketa IV. Biltzarrean hasten da, 65-ean. Nik ez nuen erakundea ezagutzen, bistan dena. Bi liberatu ezagutzen nituen, horiekin genituen gure harreman guztiak. Gure komandoan lau ginen, eta beste hirurak erdaldunak. Ni nintzen baserritarra eta... tontotxuena ta. «Orain behintzat —pentsatzen nuen— nik bakarrik jakiat euskaraz eta enok tontoena». Joaten naiz lehenengo zitara Bergarara eta... ez zekitela euskaraz bi liberatuak. Ostikada ederra. Gero esan zidaten ikasten ari zirela, eta oso inportantea zela.

Eta baseko militanteak ginenez, ba hori... ikurriña jarri pintaketak egin,

ahalik eta haundien eta ederrenak,... Oñatiko enparantza ederki pintatu genuen.

A.- Herria girotzen eta, ere saiaturko zineten. Garai hartan indartsu ziren «Oargi» haiek eta abar.

P.- Hor gertatu zen fenomeno bat gero Iparraldean ezagutu dudana. Gure lanetako bat «Fiestas Vascas», Euskal Festak antolatzea izan zen. Bainan bi urteren buruan festa horiek folklorikeria hutsean erori zirela konturatu ginen gure ximpletasunean, ez gindoazela aurrera, eta festa haiek boikoteatzen hasi ginen, oktabilak zabaldu, pintaketak,... Artean Arrasaten ikastolarik ere ez zen gero.

— 66 —
Bai guk hemengo muga euskararekin hautsi dugu.
= 99 =

A.- Ze ideologia edo pentsakizune-ko jendea zineten garai hartan?

P.- Ideologia hitza bera ere ez dakit ezagutuko genuen. Formazio oso gutxi genuen. Pentsa ezazu hamalau urte arte ni adibidez eskolara ez nintzela joan. Orduan ideologia baino intuizio batzu ziren, halako tripakomin bat. Badaukat eta Badaukat. Ez duzu galdetzen zergatik, baduzu. Euskaldunak ginen, gerraren halako oihartzun batzuk entzunak genituen, gurasoen eta senideen arteko eztabaidak ere bai, bagenekien euskaldunak gerlan parte hartu zutela,... Labegeriren kantzak ere orduan hasi ziren zabaltzen gure herrietan, eta izugarriko lana egin zuten. Bainan gorputz ideologikorik ez genuen, ezta gutxiagore ere.

Nik dena dela antzinako gauzetaz baino nahiago nuke egungo egoeraz hitzegitea.

A.- Bueno, zure oraingo egoera errefuxiatu politiko izateak mugatzen du. Entzun berri dugu orain aste batzu hamar egunetarako kartak ematen hasi zaizkiela errefuxiatuei. Mitterrandek zuen egoera konponduko zuela agindu zuen, bainan badirudi orain urte batzuk baino okerrago zaudetela.

P.- Azkenaldiko zenbait aldaketa, aipatu duen karta mota berri horietan, ez dakit nola esplikatzen diren hain gaizki Hegoaldean. Begira, alde bate-tatik Mitterrandekin errefuxiatuon egoera hobetu dela zalantzarik ez

dago, Giscarden denborako estradi-zio haiek, mugara eramateak-eta, hemengo hilketak eta horiek ezkutatu dira. Intentoren bat egon da, eta ezin esango dugu lasai gabiltzanik, bai-na...

Gero, paperen arazoan Mitterranden jokaera oso garbi atxematen dut; erdiko bidea hartu du. Giscardekin inork ez zuen paperik, ez errefuxiatu kartarik ez «carte de séjour» delakorik. Mitterrand paperak ematen hasi da, esan dugun moduan, eta kontrola izugarria da, abusoak ere asko ematen dira, hamabostero Baionara joan behar dugu, edo asteen behin,... Guk errefuxiatu politiko garenez kontsiderazio hori eskatzen dugu. Mitterrandek berriz erdiko bidea hartu du,

— 66 —
Euskaraz edo erdaraz egin ez da berdin; hori, euskaldunak bakarrik sentitzen dugun gauza da.
= 99 =

Giscardekin bezain gaizki ez, baina behar bezala ere ez. Errefuxiatu paperak dituen bakarra neu naiz, eta hori nagoen bezela nagoelako. Norbaitek paperak lortzeko egoera honetara iritsi behar badu, naihago dut bakarra izaten jarraitzea.

A.- Zuek, eta zuekin Hegoaldeko abertzaleok, lur hau ere gure lurtzat jotzen duzue, eta hemen Frantziar be-

zala arrotz ez zaretela garbi dago. Badirudi Ifarralde honetan ere gero eta jende gehiago dela Euskal Herri baten asmoz dabilena. Aldaketa haundiak ikusi al dituzu?

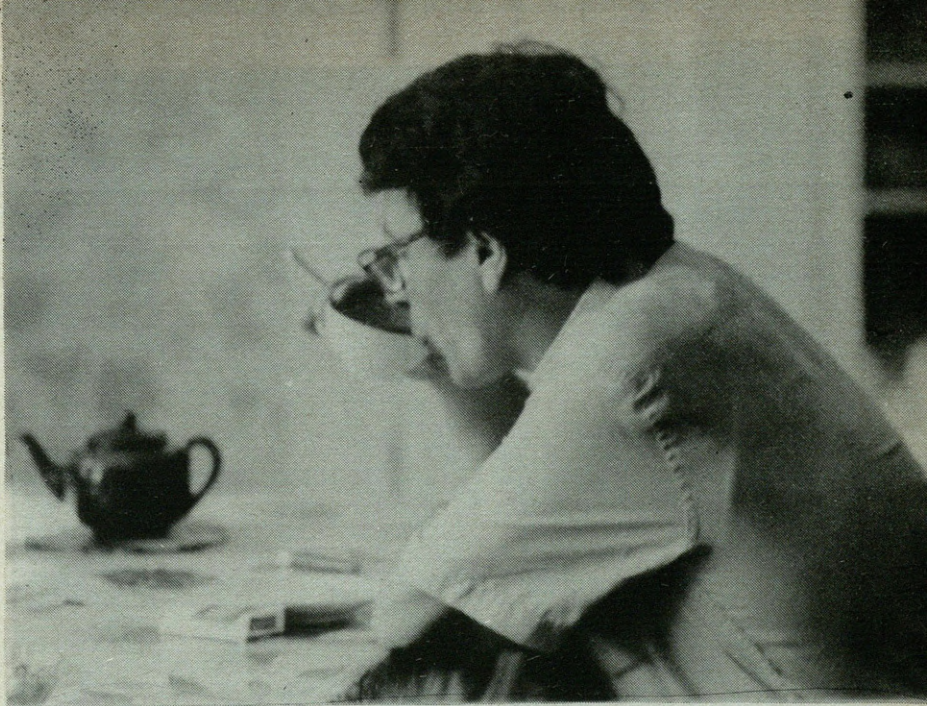
P.- Aurten bereziki urrats haundiak eman direla iruditzen zait. Irrati bat, Ipar Euskadi guzira dena, euskaraz dena; Baionan ikastolaren alde egin den gose greba, eta horrek bere ixilean sortu duen trumoiak bazter guztiak mugitu ditu. Bazen hemen konplexu bat, Ipar Euskadi Hegoaldearen monagilo bezala, beretter bezala,... eta aurten nire ustez bere bidea aurkitu du. Eta bere bidean euskara hartu du bizkarrezur bezala, borroka Seaskak eraman duela. Bost mila pertsona 200.000 artean... atera itzazu ekibalentziak.

Eta baita ere «Herri Taldeak». Poliki poliki gorputza hartuaz doaz. Bai fisiko eta ideologikoki. Behar bada milaren bat gazte ibiliko da hor inguruan buru-bihotz. Gazte horiek ez dira garai batean gu bezala tripakomin soil bat dutenak, asko eta asko gazte jantziak dira, ikañiak. Horrekin loturik herrian bizi nahia dago. Hemen bizi nahi horrek egiten du zahar eta gazteen arteko lotura. Lotuak dira euskara-etxea-bizia.

Bi kooperatiba ireki dira, «Denek» Arrosan eta «Alki» Itxasun, ederki doazenak; Gasnategiekin ere ari dira. Eta laborariekin ere lanari ekin diote Herri Taldekoek.

A.- Hemengo jendearekiko zure harremanak ere hobetuko ziren orduan.

P.- Gertatu berri zaidan gauza bat kontatuko dizuet. Ipar Euskadin gu espainolak gara. Bainan aurten lehen-

biziko aldiz hotel batera joan eta «zu euskaldun español bat zara, ezta», lehengo aldiz. Izugarrizko poza, hi! Bai guk muga euskararekin hautsi dugu. Orain esan dezaket erabat nafarra naizela: andrea nafarra, haurrak nafarrak eta nafarroan bizi gara.

A.- Badirudi Iparraldean euskara eta borrokaren arteko lotura oso garbia dela. Baina Hegoaldean ez hainbeste. Azken bolada honetan ikusi ditugun debateak lekuko. Euskara ez dela erdiko gorputza, beste borroka bat baino. Urte batzuetan atzerakako salto bat egingo bagenu bezala.

P.- Hegoaldean, nik, (besteak aipatzeak ez baitu balio), kezkarik haundiena PNVrekin dut horretan.

Oroituko zara nola orain bost urte ezker abertzaleak hipotesis bezala aipatzen zuen PNVren jarrera Lemoizi buruz Iberduerokin zegoela; mila tximinokeria behar izan du anak zeuzkan lekuan zeuzkala aitortzeko. Ezker abertzaleak arrazoi zuen zoritxarrez. Borroka izan da gure maisua, eta hor ikasi dugu dakiguna. Nik orain, berriz, zera esango nuke:

PNV-rentzat Lemoiz edo biolentzia edo langabezia edo beste edozein baino latzagoa ez ote den euskara bera, nola euskara baztertu. Euskarak berek nahi ez duten toki batera eramango ote dituen. Zeren guk euskara nazio baten hizkuntza bezala hartzen dugu, eta punto. Ez dut ulertzen ahal

bestela Mitxelenaren historia hori, edo Korrikarena,... edo euskal editorialei sei milioi ematea, orkestari berrehun ematen zaizkionean, edo telebista eta irratiarena. PNV historikoki euskararen alde azaldu da, eta gaur herriari zerbait lotuta baldin badago hori euskara da. Orduan zera, aurrez aurre baztertzera ausartzen ez denez, txalupa albotik zilatatu. «Quien ha hundido?» «Se ha hundido la txalupa, aibadios». Hamazazpi urterekin zorakeriaz egiten al dira gauzak, baina holako alderdi batek ez du inprobisatzen Ikastolekin bezala: lagundu egin nahi dituela. Baina arbolari azpira bota behar zaio zimaurrea, ez kolura, ihartu egiten da-ta. Ikastolaren beldurra dut.

A.- Baina gas-kamarara eraman nahi bagaituzte, ez da beste aldetik ezker abertzalea ere eskandalo horien aurrean beste zenbait arazorekin bezala mugitzen ikusten.

P.- Beno, hor gaoian PNV aipatu dut eta ez dut base eta zuzendaritzaren arteko bereizketarik egin nahi izan; bata bestea gabe ezin bait dira izan, eta ohore eta lotsak elkarren artean banatzea beren lana da.

“
azken bost urte hauetako
zera izan dira:
gaurko gezurrarekin,
atzerakako ezin esatari-
liz.”

Ezker abertzalearengana itzuliaz, oso ongi etorri da azken aste hauetako «Egin»-eko debatea. Alfonso Sastre, hitz gehiegi egiten dela konturatu da, eta esatetik izatera pasatu da. Alfonsok efikaziaren neurria erakutsi digu. Baina herria euskalduntzea bada, euskara edo erdaraz egin ez da berdin; hori da euskaraz dakienak bakarrik sentitzen duen gauza. Etsaiak ordea alde guztietatik estutzen gaitu, eta ez gara euskara lehen-tasuneko leku batean ezartzeko gauza izan.

A.- Pasa gaitezen beste puntu batetara. «Arrepenituen» arazoa. Zuk exilatu bizi zarenez gero, horretaz zerbait izango duzu esateko.

P.- Garbatuei buruz hitz gutxi egin nahi dut. Zeren arrepenitutzat edo arrepenitu nahiean dabilten edo erabiltzen dituztenak, eta beren fami-

liak, aski lotsatuak eta minduak egongo direla uste dut, historio honekin. Ez dut sobera hitz egin nahi, errespeto piska bategaitik. Dena dela Euskadiko Ezkerrak legez eta ohorez, «por hecho y derecho» himno berri bat hartu lezake: «Hator pekataria, hator elizara». Eta bihar tratularitza horietan ibili direnak haurdun geratu direla esaten badidate ere ez naiz harrituko, hortan bait dira habilak. Goitik beherainoko kaka bat. Dena dela arreperituen gauza hori ez da berria izan, orain dela bost urte joku bera izan zen.

A.- Amnistiaren zai geratzen zara, beraz, edo amnistiaren atzetik zabiltzala.

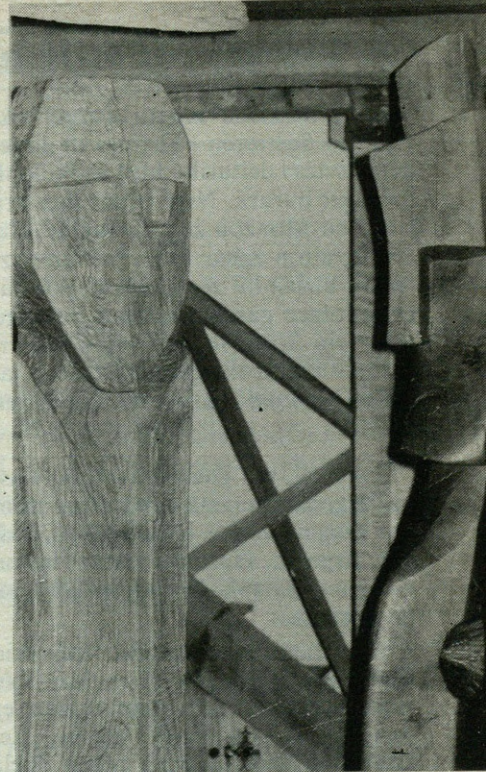
P.- Egia esan gutxi ikusi dut herriaren amnistiaren kontzeptu zuzena. Eta nerretzat KAS alternatibaren ataria da, gerra bukatzean egiten den balantzea, balantzearen hastapenean, gizonak bait dira lehenik. Orduan amnistia zera da: Españako Gobernuak, guk orain arte egin dugun borroka zuzena zela onartzea, eta guri buruz haiek egin duten errepresioa Makurra zela. Ondoren indemnizazio bat dator; bainan guk eskatzen dugun bakarra zera da: joan daitezela etxera, utz gaitzela bakean, eta hartutako zigorrak eta gartzela gauditu-ko ditugu gure artean. Honekin lotura haundia du garbatuen edo arreperituen arazo horrek. Orain bost urte ere demokrazia honen atea irekitzeko olio tanta bat bezala izan zen presoek kaleraateratzea nolabait, eta errefuxiatu batzu etxera. Baina orduan etorri zen zatiketa, batzuek esan bait zuten: «Ez gara etxetik atera berriro etxera itzultzeko eskubidea edukitzeko; gu Euskadi batu, sozialista eta euskaldun bat egiteko atera gara, ez gara itzuliko bitartean». Azken bost urte hauek zera izan dira: «gaurko gezurrekin atzokoa ezin estaliz».

A.- Aldakuntza batekin, orain dela bost urte jende asko ikusten zen amnistiaz kezkatua eta orain ez hainbeste.

P.- Orain dela bost urte denok demokrazi itxaropena, nahia eta beharra nahasten genituen. Gauzak teoriakoak ziren, ideologikoak, Gaur orde gertakizunak ikusten dira, zer egin da bost urte hauetan. Ez da teori haundi beharrik hori ikusteko. Eta herriak bere buruan konfiantza hartu duela iduritzen zait.

A.- Herriaren zati batek esan nahi-ko duzu...

P.- Ez, ez herriak oro, goitik hasita beheraino, oro. Marko geografikoa-

—66—

Ez gara etxetik atera berriro etxera itzultzeko eskubidea edukitzeko; gu, euskadi batu, sozialista eta euskaldun bat egiteko atera gara eta ez gara itzuliko bitartean.

—99—

ren barruan bizi den edonor. Inork ezin du ukatu ez estali hor bost urteotan gertatu direnak. Mendia hainakoak bait dira. KASen alternatibarekin ez da borroka bukatzen, bistan dena. Bainan hortik haurrera beste modu batetara joka genezakeela iduritzen zaigu, beste errekonozimendu bat eta...

A.- Gauza aurrera doala ikusten duzu beraz.

P.- Euskal Herriaren historia piska bat begiratu daukat, eta gaurko moduan sekula ez dela egon iduritzen zait. Subjetibismo bat izango da behar bada. Odola eta denbora behar dira herri bat egiteko. Ez dago herri bat «por decreto ley» egiterik.

A.- Borroka harmatuaz ari zara, eta historiak ETArekin lotua ikusi zaitugu. Baina bada borroka harmatua egiten duen beste talderik ere. Autonomoak esate baterako.

P.- Iruditzen zait autonomoen egoera ez dela behar bezala plazaratu. Azken urte hauetako borroka giroan, gazteak indarrean sartzen diren bezain laister, zerbait egiteko gogo-

heltzen zaie; ETArekin atea atxeman ezinean, heien artean taldetu eta zerbait egitea erabakitzen dutelakoan nago. Beraz, gazte zintzo batzuen aurrean gaude.

Gauden borroka mailan, itsuak ere ikustekoa aipatuko ditudan arazo hauek: batetik, zigorrak txikitzen gaituela ikusirik etsaiaren eginkizunik nagusia infiltratzea da; alde batetik borroka harmatua desprestijiatzeko eta bestetik elkarren artean joka ezarri arazteko.

Aurrean daukagun etsaia irabazteko bi gauza ezinbestekoak direlakoan nago: etsaiak kristoren astakeriak egitea, egiten dituen moduan, eta gu indar batuz ondo organizatzea. Egia esan ez dut ikusten beste biderik.

A.- Bai, bainan PMkoek...

P.- Lehen aipaturiko guztiak, berdin balio du hauentzat. Erreza al duk zizare batetan burua eta buztana bereiztea? Hala ere, burura datorkidana esango dizuet: Gaurregun Euskal Herriaren ez dago inor engainatzerik, engainatua izan nahi duena ez ezik.

A.- Bainen ez ote da jenerazio arazoa?

P.- Jenerazioa aipatu duzuelarik, Alfonso Sastreren «El timo de la jeneraciones» deituriko hiru artikuloak datozkit burura. Nere iritziz bakarria izan zen Monzon zegoen tokian utzi zuena; aiton zahar bat... bainan gazteekin biziak hil zena, Alkarrekin lanean lotzen garen bitartean, ez dago jenerazio arazorik; hala nola baserri batetan edo trokelgintzan, lanean jakinez gero ez du batera kontatzen adinak.

A.- Zuk, eta goazen aurrera, Euskal Herrian jadanik mito diren gizonak ezagutu dituzu. Etxebarrieta, Txikia, Argala... Horieta «flash» batzu, edo kontu batzuk, interesgarriak izan-gu lirakeke...

P.- Ezagutu nituen bai, Eustakio Mendizabalekin bos urtez bizi izan nintzen. Baina egia esan etxean ez duk inoren argazkirik, espres. Herriak injustizia haundia egiten duela uste dut, nahiz eta ez gogoz; lau edo bostek jasotzen dituzte ohore guztiak. Horregatik ez dut bate ere maite horietaz hitzegitea, behar bada ez gehiegi baina hitz eginga dagoelako. Bainen badira beste asko horiek bezala zeukaten guztia, baita bizi ere, eman zutenak eta sekula aipatzen ez direnak. Horregatik ez dizuet esango bat ere, lista egiten hasitakoan injustizia neronek hasiko bait nuke. Urta azkarrak zela eta besteak ez dakit zer... Batzuk aipatu eta besteak ahaztea mingarria egiten zait. Eta injustoa da, jode.

A.- Beno, aurrera. Hauteskundeetan atarian gaude. Nola ikusten duk asuntoa?

P.- Nere iritziz, hauteskundeak, betiko arraultz ustelari koskol berria egitea da. Halere, hauteskunde guzietan gainetik kontaketa bat, neurketa bat da; datozenetan agertzea erabakitzen bada, buru belarri sartu behar dugu, irabaztera, ekintza honekin ematen ditugun bi urrats aipagarriak, hauek dira; lehenik, zenbat garen jakitea, eta bigarrenik aurrautz koskolarekin bat egingo ez dugunez, bitartean irekiko brintzatiak haizera-tuko da mundu guztira arraultz sakratu honen lilitasuna.

A.- Bestalde nik beste gai baten ingurura murgildu nahi zaitut. Zure etxean sartu eta egurrezko eskulturekin topatzen gara.

P.- Beno, ez dakit balioko ote duen aipatzeak. Lehen eskultura horrek, Ortzanko izena du. Paueko gar-

tzelan nengoelarik ez genuen kalefazio-rik eta egurrez egin behar sua, gela bertan. Eta oharkabea, jolasean, kristal bat hartu eta egur puska batekin irudi bat egin nuen. Eta koño, maketa txiki bat ateratu zen. Geroztik ebatsi egin didate. Biziki ederra atxeman nuen irudi hura eta haundian egitea pentsatu nuen. Gero Ortzanko izena asko maite nianez horrela izendatu nian nere zera hori.

A.- Geroztik egin duk beste bat.

P.- Bai ibilki ziena duena. Ortzanko aritzean eta Ibilki gerizean. Eta badiat hirugarren bat Arre izena duena. Hau diktadorea duk. Beno Aurresku beste bat ere eginga diat. Ba dizkiat dozena bat edo buruan bukatuak eta diktadore hori egin nahi nian. Arazo haundiena izenarekin izan diat; diktadorea... espainolez duk, eta... hiztegian begiratu eta ez nian gustokorik aurkitu, diktadorearen indarra eta izaera adieraziko lukeen izenik eta Arre jarri nion. Hau Arre duk pentsatu nian. Badakik, diktadorearena hori duk: agindu eta denok astotzat hartu.

A.- Beraz prozesoa hau da: hik buruan daukake irudi bukatu hori egurrera pasa.

P.- Bai, nik buruan eginga zeukeat neurri eta guzti. Gainera, bigarrena nere buruarekiko desafioa huen. Orain ez diat ikusten bainan egin behar diat. Eta lagun bati laguntza eskatu nion. Bera oso esku onekoa duk eta laguntzeko prest beti. Orduan lagun hori alboan hartzen diat eta nik eskuz neurtu eta hark motoserraz ebaki. Kristorenak armatzen dizkiagu! Badakik nik neure buruan dakitena zehatz mehatz egin nahi diat eta egurra ebakitzen hasten garenean ez diat ikusten eta eskuz ikutuz neurtzen diat eta... beno krixton putetxea montatzen diagu. Bronka izugarriak.

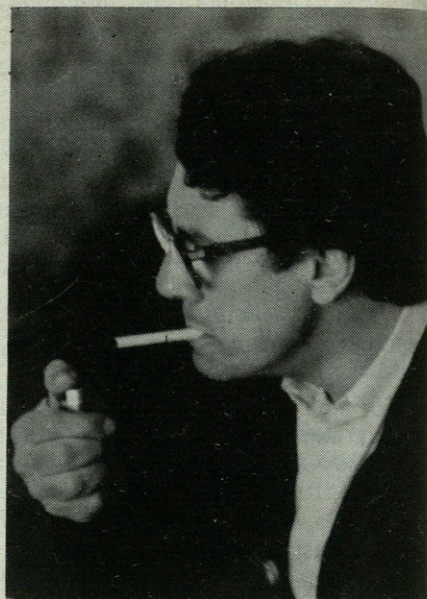
A.- Eta ez duk erakusteko asmorik?

P.- Ba! ja, ja. Ez diat pentsatu ere. Hori nere plazerra duk eta... keba! erakutsi? Bo, hor zeudek eta lagunek ikusi dizkitek.

A.- Eta beti egurra erabiltzen duk horretarako?

P.- Orain arte bai baina harrian ere egin nahi nuke. Ama egin nahi diat arrian. Bukatu behar diat oraindik baina gero egiterakoan badakik arriak zailtasun haundiak zeuzkak. Harria bera bilatzea ere ez duk txiki-ena.

Hi, halere zera esan behar diat. Ortzanko ikusten, Oteiza bi aldiz egona duk etxean eta asko gustatu omen

zaio. Omen, nik ez nian berarekin hitzegiteko aukerarik izan baina «Quosque tandem» en bidez ezagutu diat Oteiza. Eta asko maite nian. Liburu biziki ederra duk, Gero Oteizak, atzetik kriston puñalada eman zidak. Eta Oteizak bezala Xabier Letek, eta Antton Valverde, eta Lertxundik. Nik ez diat konprenitzen LAUAXETA aztertu duen batek nola... Benito Lertxundik berak, lan ederra egin dik, folklore ederra bainan guk hori ezpata puntan jarri nahi diagu, Lauaxetaren «azken oihua» eta Xabier Leteren poema batzuk ere entzuterakoan okelak oilo azalatzen zaizkidak, kantu horiek gure ahotan, ezpata puntaren dizdirak dituk. Kristoren pena ematen zaidak horrek, zeren gizon hauek izugarritzko lana egin ditek eta orain Lertxundi batek «Muga» n egin dituen deklarazioak... ez diat konprenitzen. Ez diat ikusteko gogorik. Diskoa erosi eta entzun diat, oso gustora bainan kantaldietara joateko gogorik ez diat. Etzekiak... Halere nahiz eta Lauaxetak ezer ez izenpetu guztion gogoan zegok bera bizi zenean bainan biziago, afusilatu behar zuten azken gauan egindako poemaren hitzak:

«ANAI MAITEOK EUTSI BORROKARI

INOIZ HILO EZ DAN EUSKOEN AMARI»

Elkarritzeta gehienetan bezalaxe gauza asko gelditzen da kasetean, gure partetik agertu nahiko genituzkeenak, baina besteak beste honek ez du bueltarik.

**AGIÑA
XALBARDIN**

LIBIAREN ALDE, ERABAT

Pablo SASTRE

Libiarrak, jende gaizto bel-
durgarria, nazioarteko terro-
ristak... El Khadafi, gizaki ma-
kur fanatikoa, mundurako txit
arriskugarria... Adjetibo hoiek
gurean hainbestetan entzun ez
bagenitu, tranpan eroriko gi-
nateke (erraz!, arabiarrak
mistizismo ero batek jota dau-
dela sinestarazi digute-ta), eta
hala ere zail da -informazioa
guztiak trukaturik bait datoz-
kigu- Libiako egoeraz seriozki
pentsatzen jartzea.

LIBIARRREN PEKATUAK

Lehen pekatua: Libiako
iraultza 1969. urtean hasi zen
(bueno: orduan hartu zuten
boterea). Handik urtebetera,
kanpoko base guztiak egotzi
zituzten. Tripoli-tik gertu,
USA-ren munduko baserik
handiena zegoen.

Bigarren pekatua: petroleoa-
ren gaineko kontrola, atzerri-
tarren eskuetan lehen, Libiak

berak hartu du.

Hirugarren pekatua: Palesti-
nari laguntza gaitza ematen dio
Libiak, bai eta Saharako he-
rriari ere gero. Ondorio-z, sio-
nismoari aurre egiten dio, eta
USA-ri ere bai noski.

REAGANEN OSTIKADAK

Joan den urteko maiatzean
Estatu Batuetan lan egiten zu-
ten funtzionario libiar guztiak
bota zituzten. Aldi berean
prentsan izugarritzko kanpaina
hasi zuten, iraultzaren aurka.
Arma «zibilizatuak» erabiltzen
nolabaitekoak.

Berezko izakera basatia
ahantzi gabe horregatik: Ale-
xander Haig-ek esana, muga
egiten duten herrietatik nahiz
Afrikako beste edozeinetik Li-
biari erasotzeko iniziatibak
USA-k eutsiak izanzen dira. El
Khadafi zenbait atentatuetatik
salbatu da dagoeneko.

Lehengo udan, Mediterra-
neo aldean maniobretan omen
zeuden hegazkin usatiar batzu
Libiako kostara hurbildu eta
herri honetako bi hegazkin
bota zituzten.

ONDO, BADA

Beste ardi batek bee egiten
ikasi du eta ihes egin dio ar-
tzaiari. Afrikako artaldea mu-
rrizten ari. Artzaia haserre: ar-
tzaia otso.

Artzai honekin, kontuz, ez
da txantxetan ibiltzen eta. Nas-
seren Egiptoaren kontra gogor
ekin zuen; Patricio Lumumba
Afrikako liderra erahil zuen; El
Salvador, Kanputxea, Ghana,
Txile, Namibia... Salbatu dire-
nak salbuespen. Berak ito au-
rretik lepotik heldu beharreko
etsaia.

Badakizue: neure etsaiaren
etsaia, laguna dut. Terroristen
terrorista, are gehigo. Horrega-
tik besterik ez balitz ere Libian
ongi ari direla esan liteke nik
uste.

ETSI GABE

Gure aldeko politika zo-
rrotz, indartsuen beharrean
gaude. Garai hauetan, eta herri
arabeetan bereziki, zeresanik
ez. Alde horretan bigun dabil-
tza herri gehienak, makal.
USA-ri apal begiratzen diote:
Israelek, haiei, sorbaldaren
gainetik. Normala.

Libiaren barneko istiluak
beste baterako utzita, nazioar-
tekoan garbi eta ondo jokatzeko
ari dela, zalantzarik ez dago.
Oso ondo ere.

Paperaren aurrean jarri naiz eta zer idatzi behar dudan ziurregi ez nago oraindik. Beraz, azkeneko egunotan zertan ibili naizen hasi naiz pentsatzen. Halako batetan, astelehen arratsaldea etorri zait burura. Lagun batzuekin Bilbon nintzela, honetaz eta besteaz hitz eginez, pixkanaka ondo ezagutzen dudan gai bati lotu gintzaizkion. Beharbada, gaia orokorki nahiko idatzia edo ezaguna izanen dugu, baina gai honetako atal bat azpian geratu da agian. Hau da errefuxiatuen seme alabak. Hain zuzen ni hauetariko bat nauzue eta lerro batzutan gogoratzen dudan eta ez dudana esperientzia azalduko dizuet.

Paristarra nauzue jaiotzez behintzat, eta oraindik hogeitaz bete gabeko neska. Beharbada, —eta jende guztiak egiten didan galdera da hain zuzen— zuen buruetan betiko galdera izanen duzue: Zertan dabil euskaldun bat Parisen?

Egiazko mentura honi, nire gurasoek eman zioten hasiera duela 23 urte guti gorabehera. Askotan gogoratzen dut eta batez ere Hendaian Hondarribiara begira geundenean, aita ibai zeharkatuz, muga nola igaro zuen kontatzen zidanean...

Hor Parisen, eskolara joan artean, gure egoeraz oraindik konturatzen ez nintzenez, gauza handirik ez dakit, baina dakidan eskasa gurasoengandik jaso dut.

Nire gurasoak Parisen ezkonduak izan ziren eta handik urte batetara ni jaio nintzen. Momentu hartako egoera ekonomikoa nahiko larria zen. Amak sarri kontatzen dit, nire «par-delak» erosteko, soldata erdia baino gehiago behar zutela hilero. Egia esateko, ez zuten soldatarik (lanik ez bait zuten), baina diru apur bat helitzen zen etxera. Egoera ekonomikoaz aparte hizkuntzaren arazoa egun egunero zegoen, erosketak egiterakoan, lagunak aurkitzerakoan, e.a.... eta beharbada arazorik latzena. Frantsez hitz egiten ikas zezaten, egunero ez dakit nondik lortu zuten telebista zaharraren aurrean jartzen ziren adimen osoa berari emanaz. Aita bi hilebetetan, frantzesez dexente moldatzen zen eta ama ere hilebete bat ondoren erosketak frantzesez egiteko gai zen. Eta honela lanaren bila kale-ratu ziren.

ERREFUXIATUEN

Lehenengo soldata amak ekarri zuen. Alkilatutako idazteko makinarekin orduak eta orduak pasatzen zituen etxean; kronometroa zela medio, minutu bakoitzeko ez dakit zenbat letra idaztea lortu zuen, eskaintako lanpostu bat onartzeko gauza izateko.

Pixka bat beranduago aita eta osabak ere jateko bidea aurkitu zuten. Gastu handirik ez zegoen, «chambre de bonne» izeneko gelan bizi bait ginen.

Soldata nahiko dexentea zenez, beste etxe batetara joan ginen bizitzera; kasu honetan ez Paris erdira baizik eta «banlieu» deritzaion lekura.

Urte bi bete nituen eta orduan hasi ziren nire lehenengo problemak nahiz eta ni horretaz ez gogoratu. Bi urte izateak eskolara joateko ordua heldu zela esan nahi bait zuen. Horretan nire urte pare bateko burua, orduan ulertzeko ezinak ziren egoera batzutan aurkitzen zen eta. Adibide gisa, eta beranduago, nik gehien igertzen nuen aldaketa hizkuntza zen. Nire buruak ezin zuen onartu edo ulertu, zergaitik eskolan eta lagunekin hizkuntza batez mintzatzen ginen eta etxean beste batez.

Behin eskolan, (frantzesan noski), gutunak nola idatzi behar zirela irakasten ari zela andereñoa, ahaide bati halakoa idaztea agindu zigun. Helbidean Bilbokoa jarri nuenez, azpian eta gauzarik normalena bezala, EUSKADI idatzi nuen. Dirudienez andereñoari ez zitzaion ondo iruditzen eta ESPAGNE jartzea esan edo ia agindu zidan. Hori zela eta etxera negarrez heldu nintzaion amari. Azkenean, amak zuzendariarengana joatea hartu zuen erabakia, berarekin hitz egiteko, eta honela esan zion: ez al zera konturatzen nire alabarentzat gauza horiek ulertzea ezinak direla?

Gu euskaldunok, Parisen egoteko zergaitia, ziur gustokoa ez dela, baizik eta horretara bortxatu gaituztelako! Non duzue nazionalitateekiko errespetua?

Horretaz gain, ama euskaldun berria dugu. Etxean gurekin zegoela, euskaraz hitz egiteko ahalegin guztiak egiten zituen, baina bere euskara guztiz pobrea genuen. Bulegotik aita eta osaba etortzen zirenean, euskaraz «ordu extrak» betetzen genituen. Gure hizkuntza ez zedin gal eta egun guztiaren zehar frantzesaz ez genezan entzun eta ikas, telebista jartzera koan izkutuan zegoen mikrofono bat zela medio, aita eta osabak, frantsez zeuden irudi animatuak itzultzen zizkiguten. Honela zela eta, guk haurtzaroan euskal telebista geneukan.

Baina nire lagunak eta gure etxe arteko diferentziak nabariak ziren: zergaitik beste etxeetan telebista, guraso-seme-lagun arteko hizketak hizkuntza desberdinetan egiten ziren? Zergaitik eskola frantzesean bandera bat zegoen eta gure etxean ikurrina? Zergaitik etxean Euskal Herriko hirietaz hitz egiten ziguten eta eskolan ez ziren aipatzen ere ez?

Frantzian ostegunetan, uste dut, eskolak itxirik zeuden. Egundon honetan, Paris erdian aurkitzen den «Euskal etchea»-ra joaten ginen. Bertan antzerkiak, dantza, abestu, eta beste zenbait ekintza kulturala lantzen genituen, eta honetan txino euskalduna ezagutzeko aukera izan nuen. Baina zergaitik euskal kultura eta ez eskolan ikusten genuena?, galdetzen nion neure buruari. Hau aipatzerakoan, pasa den urtean Lemoiz aurkako astea egon zenean Algortan, gertatutako zerbait gogoratu dut: hitzaldi batetan, hego ameriketako tipo bat egon zen hitz egiten, eta honelako ko-

SEME ALABAK

mentario bitxia bota zuen: «Eskolan urtea lau ataletan zatitzen dela irakatsi ziguten: hau da, uda, udazkena, negua eta udaberria. Neguan elurra, udaberrian loreak, udan eguzkia eta hondartza eta, udazkenean hostoak. Baina nola uler daiteke hori, neure herrian urtea bi ataletan zaitzen bada soilik! Eta horretaz gain, ez dugu hondartzarik eta neguak epel samar dira».

Baina halere, euskal problematika ez nuen ulertzen eta nere etxean zergaitik zegoen beti hainbeste jende ere ez. Etxetik hainbeste jende joan eta etortzen zela gogoratzekoan, anekdota antzekoa bururatu zait: igandean goiz esnatu nintzela, gelatik saloiara joan nintzaizuen. Bertan, sofian, mutil bat ikusi nuen lotan. Nire osaba zelako ustean, bere ohean sartu nintzen musu bat emateko eta egunona eskaintzeko. Hauxe egitera-koan esnatu zen eta niri begira geratu zitzaidanean, nire osaba ez zela ohartu nintzen. Ez nuen mutila ezagutzen ere ez eta gure etxean zegoen... Azkenean edozeini «aita» deitzen nion.

Bederatzi-hamar urte bete nituela, Parisen bizitzeak kalte handia egiten zidala konturatu ziren gurasoak, hizkuntzaren arazoa grabe gertatzen omen zen. Azkeneko urteetan nire ahizpa eta bion artean, hitz batzu frantzesez tartekatzen genituen euskaraz ari ginela. Eta frantzes gero eta gehiago sartzen ari zen gure baitan. Nik gogoratzen dut lagunak bezalakoa izan nahi nuela. Beraz egoera honen aurrean, ni Bilbora bidaltzea erabaki zuten, hortxe aitate eta amama biak bait dauzkat, gurasoak eta ahizpa Parisen geratu zirelarik.

Bilbon, Gran Vía-n zegoen Ikastolan pasa nuen kurtso bat. Bertan beste arazo baten aurrean aurkitu nintzen eta beti bezala hizkuntzari zegokionez: Ikastolan liburuak gazteleraz

zeuden eta pentsa ezazue zenbat gazteleraz nekien orduan! Oraindik eskerak eman behar dizkiot Kepari, nire irakaslea izandakoa eta hainbeste lagundu ninduenari. Gaur egun Santutxuko Ikastolan dagoela uste dut.

Eta honela hamar-hamaika urte nituela, hiru hizkuntzen jabe ninduzen.

Guraso eta nire arteko distantzia hain handia zenez —1.000 km. hain zuzen— Endaiara joatea izan zen hartutako erabakia. Hendaian ere hasiera batetan egoera ekonomikoa ez zen guztiz bikaina eta Hondarribiako Ikastolara joateko, diru nahikoa ordaindu behar zen. Beraz ama, zuzendariarekin hitz egitera joan zen, gu euskaldunak ginela eta nahiz eta dirurik ez ukan, irakaskuntza euskaraz eukitzeko eskubide osoa gurela esanez. Eta horko dirudunek, guk ordaindu ezin genuen diru hori, paga zezatela. Honela lau urtez joan ginen Ikastolara.

Hendaian bizi ginela, Euskal Herriaren problematika ulertzen hasi nintzen. Hantxe errefuxiatu asko ezagutu genuen, —gaur egunean batzu hil dira—. Beti elkarrekin gindoazen edozein lekutara eta guztiok elkar ezagutzen genuen. Guztion artean momentu zoriontsu eta larriak pasa genituen. Egun batetan beste aldeko (hegoaldeko) norbait etortzen zen eta horko berriak kontatzen zizkigun, eta beste egun batetan ondoko «Mugalde» imprimirian bonba bat jarri zutela esanez, etxetik at egin behar genuen, edota gure lagunak harrapatu eta Yeu-era eramanez zituzten. Gauetan eta txandaka, guardiak egin behar ziren etxe aurrean. Guri ia ia gustatzen zitzaigun 11-etatik, 1-etara lehenengo guardia egitea. Honetan, gitarra jo, abestu eta antzekoak egiten genituen eta.

Hor izan zen benetan gure egoeraz konturatu nintzenean. Hendaian giro honetan lau bost urte pasa ondoren, batez ere gurasoentzat berririk pozgarriena heldu zen: Franco hil zen!!

Goizeko seieta izan zela uste dut, tipo bat, txanpan botila eskutan zeukala, gure etxera oihuka etorri zenean. Hiru egunetan errefuxiatu guztiak, mozkorra ezin kendurik ibili ziren. Momentu hura ez dugu ahantzi-ko.

Handik hilebete batzutara amnistia heldu zen eta hain zuzen aitarentzat. 21 urte ondoren frontera lehenbizikoz pasatzekoan ez nuen aita inoiz hain urduria ikusi. Mugan hiru ordu laurden egon ginen, aitaren pasaporteak polizien eskutan bueltaka ari zela. Bilbora heldu ginenean, aitaren burua beste nonbaiten zebilen. Ibaizabal ikusi eta harridura aurpegia jarritz, honela aipatu zigun: baina zein estua den hibai hau! Antza denez Pariseko Sena ikusteko ohitura zuela eta, Bilboko ibaiak beste ideia zeukan buruan.

Horko Ikastolan beste zerbait nahiko harrigarria gertatu zitzaidan. Ahizpa eta biok Ikastolara gindoazela eta beti bezala euskaraz mintzatzzen, halako batetan neska batek honela esan zigun: «pero que bien hablais euskera». Lau urte pasa nituen Ikastolan eta azkenean batzutan nik ere hitz egiten nuen gazteleraz, euskaraz nuen giro bakarra etxean bait zegoen.

Uste dut euskararen arloan egin diren aurrerakuntzak nahiko nabariak direla: behintzat karrera, lehen kurtsoa euskaraz egiteko aukera izan dut.

Baina euskara zabaltzen ari garen bitartean, beste arazo batzu dauzka gu gainea: presoak direla, polizia,... gauzak ez dira larregi aldatu egia esan behar baldin bada.

Halere gurasoak bihotzez eskertu behar ditut, euskara eta heuren pentsakera, guk jarrai ditzagun ahalegin-du direlako.

NINBE
1982, VIII-11

TRIKUAIZTI TUMULUAN UDAN ZEHAR

Goizeko bederatzieta Mandubiko Bentan lainoa eta lanbroa. Gazte-talde bat maldan gora pinudi gazte batetan barna, eguraldi hobeaz izango den ustetan. Bentatik 400 metrotara geratu dira, hartu lanabesak eta «harrobira», (guk esaten diogun bezala) garai batetako gizakien aztarnen bila.

Itxuraz harri-pilo bat da hilobi hau, gainean transistore batek Loiola, Segura eta R-3ko doinuak eta berriak ematen ditu. Gaur 10 lagun, bihar 13, riki-raka pazientzia galantarekin lurrezko azala kentzen.

«Helburu asko biltzen da batera hona Trikuaiztira etortzean edo beste aztarnategiren batetara joaten —dio Uxuek—. Euskal Herriko lur-mendi eta aintzineko sustraiekin batera egotea. Guzti hau lagunarte zintzo eta denbora iheskor batez nahasturik».

Lagunarte zintzo eta goxo batetan 20-30 urtetako gazteak eguzki-europear lehenarekin beren oraina lotu nahiean, eta geroa ar-

gitu nahiz; ikasleak dira batzu, irakasle besteak, lizentziatu tesinagileak ere bai, langabe hainbat; oporrak ari dira hemen pasatzen, «opor» izan nahi dute lan-egun hauek eta «lan-egun» oporrok.

Denbora nolabait pasa behar dute gaurko gazteek», «kaletarrak ez dakite denbora nola pasa», «Bai gusto arraroak dituzula, baina gustatzen bazaizu...» Zenbat bider entzun dituzte honelakoak, zenbat bider erantzunik gabe irripar batez agertu dute beren ezin-uler-tua edo ezin-adierazia.

Atzo Donostiako Roxy Music-en kontzertuan egon ondoren hor daude belauneko lanean suharri, hezur edo beste zerbaiten bila.

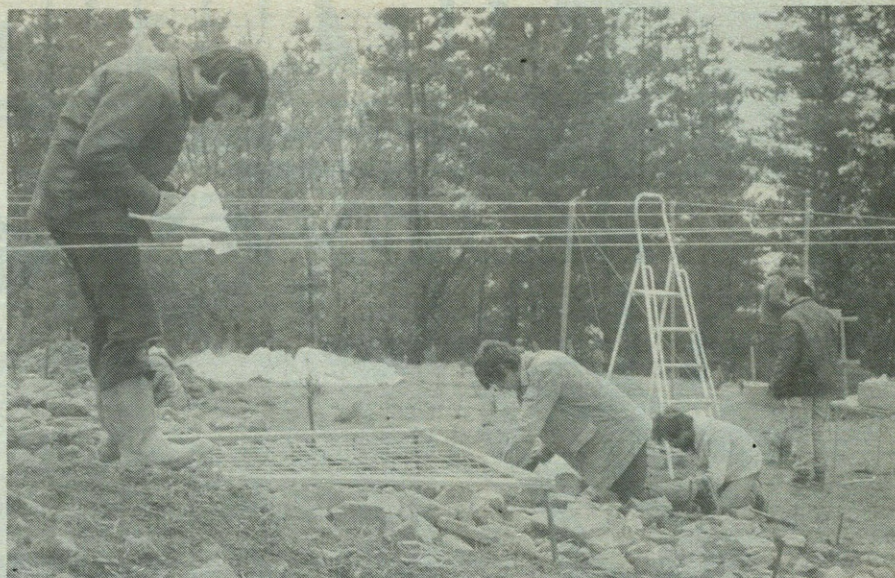
«Aintzinako gizakia egoera zoragarri batetan bizi zen —esaten digu oraingoan Murtxek— eta niri Trikuaiztin egoteak posibilitatea ematen dit mundu galdu horrekin harreman fisiko txiki bat edukitzeko; bestela ez ditut arrazoi handi eta garbiak hemen egoteko».

Trikuaiztin ilusioa nabari da, egiten den lanak emaitza handiak eman ditzan; ez dio axolarik nik ala hark aurkitu hezur edo tresna hura (hala ere esan behar nolako poza ematen duen ordu askoren buruan lanean aritu eta zerorrek zerbait aurkitzeak, garbitzeak eta besteei erakusteak «begira, begira zer aurkitu dudan»; talde-lana gauza bat da baina ez da harrizkoa gazteon barrena).

Euria gogor ari du eta toldope-
ra sartu dira eta han daude oilo
lokapean txitak bezala trantsisto-
rea entzunaz inguruko hiru pago-
pean.

Gazte hauetako gehienak
Amaldako haitzuloan aritube-
rriak dira uztailean han ere indus-
keta prehistorikoetan, orain Man-
dubiko mendilepoan aire zaba-
lean, bokata irentsiz hamabietan
eta lauterdietako bazkariaren
itxadopenetan.

«Niretzat monumentu megaliti-
ko bezala ez du Trikuaiztik era-
kargarritasun berezirik, azken aldi
honetan Gipuzkoan bisitatu behar
izan ditugun ehun eta gehiagoetako
bat da —dio Txominek— baina hau
industen, exkabatzen ari gara, hori
da besteetatik desberdin. Tumulu
basaltozko harriz egina dago eta ez
da oso eder eta nabaria. Tumulu
hau tamalez bortxatua, biolatua
izan da azken urteotan; penagarria
izan da gutxi bait ditugu ukituga-
beak. Ez naiz hasiko orduko giza-
kiak nola bizi ote ziren nire buruari
galdezka, haiek ere gure moduan
biziko ziren, ordurako sistema pro-
duktiboan sartuta zeuden, beneta-
ko «Papalagi» batzu ziren jadanik
—hitzjario sentitzen da gure Txo-
min eta jarraitu egiten du—. Hai-
tzuloetan aritu izan nintzen orain
arte, hemen teknika berriak ikasi
behar izan ditugu, berritu egin
gara. Indusketa honek badu azke-
nik beste alderdi interesgarri bat

niretzat eta zera da: gure lagun ba-
tzu lan eta teknika hauetan nola
hezitzen ari diren ikusten ditugula,
eta seguru nago laister garai haie-
tako informazio berriak emango
dizkigutela hemen zuzendari berri
ditugun hauek».

Josan Mujika eta Angel Ar-
mendaritz ditugu zuzendariak,
Aranzadi Elkartean aritzen dira
lanean urtean zehar. Uda-partean
materialak jaso egiten dira eta
gero negu-partean laborategian
aztertu.

Eguneko zazpi orduak lan egin
ondoren ari zaizkigun lagunok
beren ideiak parra-parra bota-
tzen, eskertzekoa da.

Pakok ez du asko hitzegiteko

gogorik. «Egiten duzuen hau zerta-
rako?» galdetzen duenari ez zaio
erantzun ere egin behar, horrela
galdetzen duenaren kultur maila
argi dago. Nik badut interesa Tri-
kuaiztin, interesatzen zaizkit tu-
muluak eta berauetan agertzen di-
ren giza-hezurak. Zailago egiten
zait lan hauetan zergatik nabilen
adieraztea, urte osoan lan honetan
gabiltza, ditugun ordu libreak sar-
tuz, uda etorri zai gaude sakonkia-
go iharduteko. Zaila egiten zait
oso gertuko lagunei eta familiakoei
ere hau behar bezala expikatzea.
Badirudi ez doakigula eguzkitan
«picharriba» egotea, haitzulo bate-
tako isiltasuna edo mendilepo bate-
tako panorama nahiago ditugu-
la...; talde-lana, taldeko giro ona,
baserri batetako lasaiatuna (base-
rri huts batetara biltzen gara lana-
ren ondoren); lainoa jasotzen ikus-
tea; gaueko oskarbia; gure inguru-
ne fisikoa eta kultura sentitzea.
Hau eta gehiago. Saiatuko gara
Trikuaitzira berriro etortzeko eta
beste toki berriak bisitatzeko den-
bora hartzen».

Hamabi gazte Mandubiko Tri-
kuaizti tumuluan lanean, elkarre-
kiko eta ingurunearekiko giro
onean, gure aurrekoen aztarnak
elkarrekin ezagutu eta ezagutze
horretan atsegina aurkitu na-
hian. Datorren kanpaina arte la-
gunok!

FITXA TEKNIKOA

Izena: Trikuaitzi I.

Non: Mandubia Bentatik (Beasain) 400 metrotara.

Zer den: Tumulua. Giza-hezurak agertu dira. Batzu erreta; agertu di-
ren puskak txikiegi gizakiarenak diren jakiteko, ziur aski hala
izango dira. Hilobi bat dugu. Harri-pila handi bat da; 16 m.
diametroan.

Noizkoa: Orain dela 4.000 urtetakoa gutxi gora behera.

Noiz aurkitua: 1978 an.

Noiz indusia: 1981eko Apirilean 15 egun.

1982ko Apirilean 10 egun.

1982ko Abuztuan 20 egun.

M. AIZPURUA
Irailaren 5a

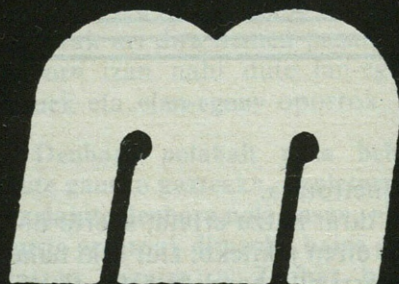
AUZMENDI

JAZTEKO MILA AUKERA, BAINA AUZMENDI
BAKARRA DUGU.

SASTRE VERGARA, I DONOSTIAKO ESTILOA

kirolzaleen zerbitzutan

miner

donostia

271050 eta 270447

Zortzi egun Transiberianoan (II)

TRENEKO BIZTANLEAK

Hiritik kilometro batzutara den herri ttiki batetan egon naiz. Basoaren erdian dago. Hogeita hamarren bat etxek osatzen dute. Egurrez eginak, enborrak gurutzatuz. Gehienak pintatuak daude, baina mende honen hasieran ez omen zen oraindik horrelako ohiturarik eta ordurarte enborren koloretakoak zirela diote. Ez da karriarik mabaritzen. Lurrezko bideak dira etxeen artean eta asfaltua ez da inon ikusten. Komeriak izango dira euria denean. Harearen artean hiru urteko neskato bat ari da jolasen. Aurrerago ume talde bat eskolatik bueltan. Mutila marinerok jantzia, neskato bat txano gorri eta sandaliaz. Ez dute irrifarra besterik. Beldurrez edo lotsaturik direla eta ez zaizkit hurbiltzen. Fotografi zaharretako haurrak dirudite. Herria utzi eta basoan sartu naiz berriro. Kanposantu bat dago erdi-erdian. Oso bereziak dira Siberiako kanposantuak. Hilobiak metalezko barri urdin batzuz markatuak daude. Ez dute harlauzik eta hilarrietan erretratuak ageri dira batzutan. Haren azpian bost puntako izar gorria edo beste edozein merituen

azalpena. Hilobi sakabanatuen inguruan ez dut mugarik ikusi urkia besterik.

Hiriraino iritsi naiz berriro. Gauerdiz hartu behar dut Transiberianoa. Aurretik Pintura Museoa egon naiz. Apero gutti da, baina pena merezi du. Ez dago ikono askorik, baina arrunt interesgarriak denak. Gela haundiena Rerij pintoreari eskeini diotena da. Rerij Rusian jaio eta bertan bizi izan zen luzaro, Tibet eta Himalaya askotan bixitatu bazituen ere. Ekialdetik hel zitekeen guztia maitake amorratua eta iraultza defentsailea. Bi mundu horietako filosofiak batu nahian ibilitakoa. Ghandi eta beste batzuen laguna. Orain arte Siberian ikusi dudana obrarik zabalena nire ustez.

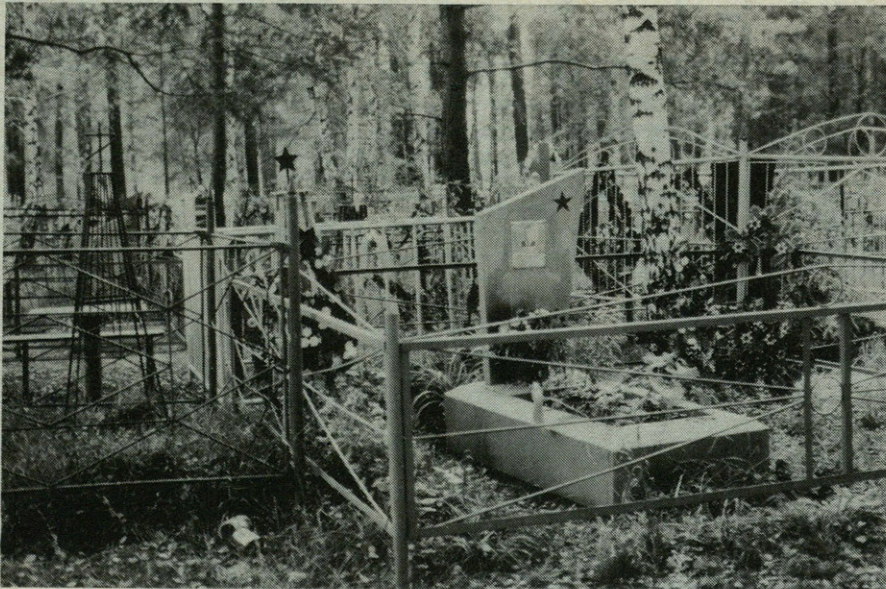
Trenera igotzeko desiratzen nago. Itxiegia gertatzen zait Novosibirsk. Pertsonaia grixez beterik den hotel hau utzi dut. Geltokira abiatu aurretik bi koronel mozkorreki begira egon naiz. Bata lurrean etzanik zegoen kristoren aitzurrarekin, bestea zuhaitz batetan sostengaturik. Erreita eman die atso zahar batek. Azkenean

zutik zegoenak bestea hartu eta etxera eraman du. Gaua hotza da. Trenea puntuan ailegatu da. Versta asko oraindik Javaroovska ailegatzeko.

NOVOSIBIRSK - IRKUSTK

Gaua trenean igarotzen da. Eta ezin ernatze zoragarriagorik. Bapatean aldatu da paisaia. Zelaia da oraindik gehiena, baina hondoan zenbait mendiska nabari da. Kolorea gertatu zait deskubrimendurik zoragarriena. Udazkena heldu da betebetea eta berde guztiak aldatu ditu marroi, gorri, hori eta abarretan bihurtuz. Taigan gaude. Atzerago utzi dugu estepa. Orduak pasatzen ditut leihatilatik begira. Kolore gorriak eta horiak jabetu dira orain taigan. Eguzkia, ezagutzen ez ditudan zuhaitz batzuen hostoetatik datorkidala dirudit. Trenaren barrenean pozik inoiz baino alaigo somatzen ditut lagunak. Ez dakit ongi zein egunetan bizi naizen, hemen horrek ez du garrantzirik. Hau ez da Madrideko tren, ez dut erlojurik begiratzen. Geltoxia ez da helburua. Treneko biztanle bat sentitzen naiz.

Bigarren transiberiano honen zendaria oso gaztea da eta asko nabaritu daiteke momentu askotan. «Provodnyka» guztiak gazteak dira, departamentuak garbiagoak daude eta jangelan ere beste martxa bat daramate, jaten dugun horretan aldaketarik bilatzea oso gauza zaila bada ere. Jangelan beste gauza asko saltzeko ohitura izaten dute eta honela ultramarino batetan bihurtzen da. Restaurantean ez da janari askori dastatzen, baina ia beti nahiko mamitsua egiten zait. Gosarirako kafesnea edo tea ekartzen digute, saltxitxa eta arrautzeak ere gurinarekin. Bazkaltzeko orduan haragia ematen dute gehiengotan, arraina guttitan eta ez da sekula faltatzen «borch»a edo esnegainaz nahasturiko barazki zopa. Ez dakit zenbat aldiz jan dudana aza, baina batzutan eguneko bi otorduetan izaten dugu. Moskuko kaleetan azaz kargaturiko kamioiak ikusi nituen. Ez da ia fruitariak jaten. Postreetan inozkia eta tarta serbitzen dute gehienbat.

Treanean, soviatarrek vodka botila asko daramate eta edozein aitzakia-ekin husten saiatzen dira. Txanpaina ere oso gozoa da eta gustora edaten dut dagoenean.

Transiberianoan noiz-behinka irratia jartzen dute. Ez da irradi bat besterik. «Moskuko gauak» kantaren leloa da sintonia eta informazioarako saioen aurretik entzun daiteke. Gainerakoan koru trixteen doinuak edo musika klasikoa ematen da. Gaur egungo doinuak guttitan aditu ditut, baina behin jarri dute Raphaelen «Yo soy aquel» kanta. Nabaria da aspaldi honetan ez dituztela diskotekak berritzen, diskoak SESBen oso merkeak badira ere. Gutti gora behera hogeï durotan eros daitezke dendetan. Hala ere arras komplikatuak da kanpoko musika topatzea. Guttitan saltzen dute rock sinfoniko inglesa.

Meatzal hiriak pasatu ditugu, Kuzbass, Anzhero, Sudzhensk eta berehala Krasnoiarskeko lurraldeetan sartzen gara. Trenbidearen ondotik Chulim hibaia doa. Zona honetan, dagoeneko, Transiberianoak Obi eta Yeniseiko Arroak gaingitu behar izan ditu eta azkenik Yenisei hibaia-aren ibarrean sartzen da. Yenisei hibaia hegotik iparrera zeharkatzen ditu SESBeko lurraldeak. Transiberianoak hibai hau gurutzatzen duen puntuan Krasnoiarsk (ibar gorri) hiri dago. Hemendik aurrera aldapa luze bat igo beharko du trenak mendisken gailurretaraino iristeko. Cherejovotik pixka bat haruntzago Polovinak geltokian egon naiz. Polovina kerrusieraz «erdia» esan nahi du, hemetxe baita Mosku eta Vladibostoken arteko erdia. Angara hibaia-aren ibar garaiera abiatzen gara. Oso populatu eta herriskaz josirik dagoena.

Gauetz giro onak dirau treanean. Afaltzen ginelarik errusiar bat etorri zaigu. Berekin bizi izan omen zen Españako gerratik iheska zetorren ume errefuxiatu bat. Vodka nahikoa atera du. Eta zaila da ez mozkortzea. Garaz erretiratzea onena. Kartetan aritu naiz. Ohean sartu baino lehen, Alexeik, trenbideko harrien artean harri prezios asko izaten dela esan dit. Egun batzuk daramatzat Gorkiren «Nire unibertsitateak» irakurtzen. Inoiz baino garratzagoa egiten zait. Uste dut paisaiaren ondorioz dela.

Goiizean Irkutskera ailegatu gara. Aintzineko deportatuen hirira. Polako herbestera tuena. Nikolas Lehena-aren kontra altxatu ziren ofizialak ere hementxe egon ziren hil arte eta Zmanskysko konbentuan begira daitezke oraindik haien hilobiak. Orain dela gutti ospatu dituzte, Irkutsk, hiria sortu zeneko hirurehugarren urtehurrena. Hamazortzi garren mendean Pokharov kosakoa Mongoliako buriatoeke borrokatzen zela eta eraiki zuten.

Baykal lakuaren bazterrean dago Irkutsk. Baykal lakuak 636 kilometro ditu iparretik hegora. Baztar batetik bestera 80 kilometro ditu lehu zabalean eta 20 hestuenean. Bertan 336 hibaia- urak bateratzen dira eta Angara da lakutik sortzen den bakarra. Bere sakonera 1620 metrokoa da eta ur gezaren erreserba haundienatako bat gordetzen du, bostena hain zuzen. Ur hauetan «nerpak» bizi dira, ur gezetan aurkitzen den foka bakarra, esponjak eta eguzkitan desegiten den arrain bat «golomyanka». Sovietarrek, holandarrekin batera, lakuaren ikerketarako Instituto bat eratu dute. Listyankako enbarkaderotik

begira egon naiz eta Baykalen bestaldean mendi elurtuen tontorrak nabaritu ditut. Uretaraino jeitsi eta pixka bat busti naiz. Ahantziezina laku hau. Bertan gelditzeko gogoia sentitzen dut. Esan didate lakua inguratzeko hamar egun behar direla. Arrantzaleak prest leudekeela, baina baimen berezi bat behar omen eta beste batetarako utzi beharko dut.

Angararen eskuineko bazterretik beherantz jarraituz gero bailara honetako nekazari zaharren etxeak aurki daitezke. Ia museotan bihurtu dituzte. Basoeran erdian eta lakuaren bazterrean daude zuhaitz gorri eta horiz inguratutik. «Siberiada» filmean azaltzen dira. Hesi haundi batek zaitzen zituen etxeokak. Hesiaren bestaldetik soto zabal bat, trineoak, raketak, olioaren tinkagailua, aintzinean neskak ezagutzeko hain baliagarriak ziren saunak... Gizarte patriarkalak agintzen omen zuen nekazari hauen artean. Nekazari aberatsari pobreak laguntzen zion eta hura herri askorekin ibiltzen omen zen salerosketan. Etxe hauen barrenean zenbait produktu txino eta aleman gorde ohi da. Ikonoak egongelaren angulu batetan paratzen zituzten eta haurrek, hotzez ez akabatzeke, gurasoen ohantzearen gainean lo egiten zuten sarritan. Nekazari batek etxe bat eraiki nahi zuela eta dei egiten omen zien auzokoei. Nagusiak hiru bankete ematen zituen lana amaitu aurretik. Lehena leihoraino ailegatu ondoren, bigarrena eta hirugarrena teilatua bukatu aurretik eta etxea burutu ta gero.

Kondaira batek dionez Baykal aitarengandik aldegin zuen Angara alabak Yenisei amorantearekin egoteko. Irkutsk erdian gelditu zen zer egin ez zekiela. Nik nahitanahiez. Irkutsketik aldegin behar dut Transiberianoaren azken etapa osatzeko.

IRKUTSK - JABAROVSK

Oso goiz hartzen dut trena. Baykal bazterrearen ondotik sei edo zaz-

pi orduz jarraitzen da, baina arras lainoturik dago eta ez dira zuhaitzak besterik ikusten. Azkenik pixka bat garbitu da eta egurrezko etxeak bereizten ditut uraren ondoan. Sliudiankatik aurrera trena elektrifikatu gabe doa. Ikatza usaintzen dut eta trenen arteko pasoa zikina dago batzutan. Selenga hibaiairen paraleloan jarraituz eta bera ibarretik barrena Buriatiako Errepublika Autonomia erdikusten da. Hiriburua Ulan Uden dago. Etnia mogolekoak biztanleak. Orain arte Rusiako lurraldeetan ibili gara eta Buriatiako hauetan sartzera-koan bukatzen dira. Hemendik aurrera Transiberioakoak Yablonovi mendilerroaraino gurutzen da. Mendi hauek Yenisei eta Amur hibai arroen arteko muga markatzen dute. Mila metrotara dagoen tunel bat zeharkatu ondoren, trena Chitaraino jeitsiko da. Chita Siberiako azken hiri nagusia kontsidera daiteke.

Mongoliako mugaren ondotik goazela soldadu asko ikusten da geltokietan. Batzutan fotografirik ez ateratzeko esan didate, baina normalean ez dute aurpegi txarrik jartzen. Geltokietako andenetan grosella asko dago eta ez dago arbolara igo eta jan besterik. Txiringitoetan oso merkeak daude pinoiak. Gauza gogozkoena bertan saltzen duten erre-txina gertatu zait. Inguru honetako biztanleek kristoren prolemak izaten omen zituzten jptzelom eta denak konpondu zaizkiela diote pinuen erretxina mastekatzen hasiz gerotik. Anbar koloreko barra batzutan saltzen da eta mila puska egiten da ahoan txikle normal baten itxura hartu aurretik. Leun-leunak uzten ditu hortzak.

Andenera jeisten naiz gauez. Lainoa beheraino sartzen da eta foralen argiek urdinxkak direla dirudi. Soldaduen botek hiltzeak dituzte zolan eta txinpartak ateratzen dituzte andeneko porlanean. Larruzko abriguz jantzitako gizon sonbrerudunak ofizialen besotik ibi ltzen dira. Trenaren azkeneko bagoiean galtzen direla ikusten dut. Asko gustatuko litzaidake espia bat ezagutzea.

Trenera igo eta tipo luze bat oihuka datorkit. Gaban lodi eta grizez jantzirik dago. Painuelo bat darama lepoan eta marinelen boneta buruan ez dira oso maiz ikusten horrelakoak SESBeko herrietan. Oso ponpatikoa dela ematen du eta kristoren autzurra daukanez oihuz jarraitzen du. Bere emazteak besotik eusten du nirekin sar ez dadin eta departamentuetako

jendeak ere erreita ematen diote ume bati bezala. Alexeik ere apartatzeko esaten dit, horrelakoak alferrak izaten direla eta horiek ez dutela tokirik herri honetan. Gure arteko eztabaida hasi dugu. Ni Milan Kunderaren liburu bat irakurtzen ari naiz «Bizitza beste nonbait dago». Eta obra honen hitzaurrean Carlos Fuentes Prahako inbasioaren kontra mintzatzenda eta herri sozialisten egoerari buruz erre-flesio bat planteiatzen du. Alexeik liburu sal diezaiodan eskatu dit. Erregalatu egin dito azkenean.

Ibar luze eta menditsuen artean abanzatzen du Transiberianoak. Koloberrien herriska eraiki berriak daude trenbidearen ondoan. Trena pasatzerakoan kattagorriek eta mota askotako hegaztiak izuturik aldegitzen dute. Mendi batzuk Amur eta Oliokma hibai arroen mugaz hartzen dira. Hementxe amaitzen da Siberia. Ekialden Hurbilean gaude.

Zeia hibaiairen barrena jarraituz gero Bielogorska heldu daiteke. Eta Mali-Jinganeko lautada pasa ondoren izango gara Birobidzhanen. Hebraitarren Herrialde Autonomoko hiriburua da. Geltokiko kartelak hebraieraz eta errusieraz idatziak daude. Denok dakigu berehalaxe Jaborovsk joko dugula eta hantxe amaitzen dela Transiberianoa. Ezin da Vladivostokaino iritsi arrazoin militarrek direla ta. Bitartean trenak baso ikaragorriak zeharkatzen ditu arratsean. Haietan hazten da «ging-senga» edo txinoen landare osasuntsu eta afrodisiako hori. Dersu Uzalaren lurrean gaude, Big-Van edo Siberiako tibreaken lurrean. Jende guztiak Leihatilatik ateratzen du burua. Ur asko ikusten da tranbidearen ondoan. Momentu batez itsasoa dela pentsatu dut. Amur hibaiairen uhol-

dearen ondoriz gelditu dena omen. Orain dela hilabete gainezka egin zuen. Zubi digante batetik pasatu gara, Amurren gainetik. Hilargi bete dago eta hibaian isladatzen da. Ondoan den errusiar batek «l'amour» esan eta uretara itzutzen du begirada. Azken afarian caviarra eta txanpaina hartu ditugu. Provonydkak samovarrean berotu duen tea eskeini digu. Javorovsken gaude. Zortzi egun egin ditut trenaren barrean.

Hiru honek esploradorearen izenetik hartu zuen berea. Amur hibaiairen baztearrean dago eta Txinako mugaren ondoan. Hibaian diren restaureten flotarrietaraino jeitsi naiz arratsalde. Arrantzale batek besotik hartu eta kafe bat hartzera eraman nau. Pixka bat gorago dauden tiobiboetan ibili naiz ume batzuekin batera. Hibaiairen bestaldean Txinako mendiak eta uraren erdian sovietarren muga zaintzen duen untzia.

Itzuleran, Jaborovsketik Moskura doan abioiean, tundra izoztua ikusten dut. Herodotok «Marmorezko mundua» zeritzon, Marko Polok «Ikunpetako Herrialdea». Nik ez diot izenik jarri baina ezin dut begirada kendu.

Pello LIZARRALDE

EHE eta HAUTESKUNDEAK

ARLANTZ

Hauteskundeak badatoz, eta alderdi eta herri mugimenduak berriz ere inoiz baino gehiago lan egin beharko dutelakoan gaude.

Duela bi urte t'erdi euskararen normalizazioaren alde borrokatzen ari den EHE taldeak ere, kalean agertu dituen kartelak ikusi ondoren, eta egunkarietan atera diren artikuloak irakurri ondoren, zerbait esateko dutela dirudi hauteskunde hauetan, eta beraz beraingana jo dugu, eta batzuekin elkarrizketa hau egin dugu.

Esan dezakegu, kalean behintzat, hiru izan direla ezagutu arazi dituzten ekintza nagusiak: errotulazio kanpaina, Eusko Kontseiluan, Nafarroako Diputazioan, eta irrati nazionalen egin zituzten itxialdiak, eta azkenik «Gabonetarako telebista eta irratia euskaraz» kanpainak. Orain badirudi beste kanpaina bat egitera doazela, «HAUTESKUNDEOTAN PROPAGANDA EUSKARAZ ETA EUSKALDUN HAUTAGAIK».

ARGIA.- Zer diozue egin zenuten telebista eta irrati kanpainari buruz?

EHE.- Bai, joan den urtean, «Gabonetarako telebista eta irratia euskaraz» kanpaina egin genuen, eta egin esan, beti bezala, kanpaina honen ere gauza onak eta txarrak izan zituen. Herri eta instituzio ofizialen mailan oihartzun bat izan genuelakoan gaude. Azken momentuan, hau da manifestaldiak egiterakoan gauzak piskabat okertu zitzaizkigun, Araban eta Nafarroan, ondo atera ziren, Gipuzkoan eta Bizkaian berriz nahiko gaizki. Hura pasa ondoren, lau hilabete nahiko motel pasa genituen, batez ere herri mailan lanean ibili ginen eta ez toki guztietan.

Gabonetarako telebista eta irratia euskaraz izango zirela esan zuten behin eta berriz, azkeneko aldiz, 81-erako omen zen, zortzi hilabete pasa dira eta oraindik ez dago ezer, eta azken berriak diotenez erdaraz nagusiki izango da, nahiz eta Labaien Jaunak behin eta berriz euskara hutsez izango zirela adierazi. Halaz ere kanpaina honen helburu nagusienetako bat ondo bete delakoan gaude hau da, herri mailan telebista eta irratiak euskaraz izan behar dutenaren beharra garbi geratu da, eta nahi ez badute, ez dutela jarriko, zeren eta eskubidea badute eta boterea ere bai, baina agian, edo seguraski borondate politikorik ez dute euskara normalizatze-

ko nahiz eta hori esan.

Beste alde batetik kanpainaren ondorio onenetako bat, Gipuzkoan, Bizkaian, Nafarroan eta Ipar aldean, euskararen erabilpena irratietan gehitu dela, eta zoritxarrez Araban ez.

A.- Orain Hego Euskal Herri mailan beste kanpaina bat egitera zoazte.

EHE.- Bai aurtan maiatza aldean, udazkenaren bukaeran hauteskundeak zetozela zurrumurrua zegoen, eta beraz taldeek hauteskunde hauetan zer egin genezakeen pentsatzen jarri ginen. Hauteskunde hauek aurrreratzean, pentsatuak genituen beste kanpainak, denden izenena adibidez neurri haundi batean atzeratuko ditugu. Halaz ere esan bezala maiatza aldean eztabaidatan hasi ginen, zer eska genezakeen, nola, zergatik eta abar... Denbora azkar pasatzen ari zen, eta uztailan Iruñean UEU-n izandako biltzarrean kanpaina honen helburuak markatu genituen. Eztabaidak egon ziren, baina azkenean puntu hauetara iritsi ginen:

— Hauteskundeotan hautagai euskaldunak eta propaganda euskaraz gutxienez: mitinak, kuinak, kartelak,...

Gutxienez diogunean zera esan nahi dugu: euskararen erabilpena beti normalizaziorantz doana izan behar du, hau da, zonaka berezitasunak kontutan harturik baina euskararen alde, hau da, adibidez, Zintur-

na) ere bai, eta beraz ez dugu uste «testimonialismo» hutsa izango denik. Agian alderdi batzuk ez digute kasorik egingo, beste batzuk piskabat, eta agian batzuk kaso egingo digute, ez dakigu, ikusiko dugu. Gure ustez dena lortzen ez bada ere, baina herri mailan hautagaiak euskaldunak eta propaganda euskaraz izateko beharra onartzen bada, ez da gutxi izango, eta eztabaidak sortzen badira zer esanik ez. Eskakizun hauek ez dira abstraktoki planteatzen, gaur egun euskara jakitea eta erabiltzea bakarrik bada ere, euskararen alde ikaragarritzko lana egitea baita.

nigon beti euskaraz zerbait nahiz eta gehiena erdaraz, eta euskal zonetan dena euskaraz adibidez.

A.- Zein oinarri dituzue kanpaina hau «testimonialismo» hutsean eror ez dadin.

EHE.- Guk ez dakigu alderdiek zein garrantzi emango dioten kanpaina honi, baina halaz ere uste dugu, eta zorionez, Euskal Herrian euskararen arazoa, hau da euskararen normalizazio beharra ez dela euskaldunena (euskaraduenena) bakarrik, baizik eta euskara ikasten edo ezer ez dakiten erdaldunena (erdaradutene-

A.- Zentzu honetatik «testimonialismo» ez dela gertatuko diozue. Orain zein argumentu dituzue kanpaina hau aurrera ateratzeko.

EHE.- Era askotakoak ditugu. Adibidez egoera minoritario batek sortzen dituen erabilpen arauak ikusirik erabaki sendo bat hartu behar delako:

Hizkuntza baten erabilpena ez da inoiz guztiz aukerazko edo arbitrarioa. Esan dezagun, badirela «arauak» erabilpen jakin batzuek inposatzen dizkigutenak. Gauza garbia da, hizkuntza minoritarioa komunitate bateko minoria linguistikoaren hizkuntza dela. Egoera minoritario batetan, hizkuntzaren «erabilpen linguistikoak» «erabilpen arau murrizkorak» dira. Hots, euskararen erabilpena baino, erdararena bultzatzen dutena gure kasoan. Ikus dezagun zertan datzan euskararen egoera minoritarioa: Euskal Herriko komunitate osoak (erdaldunak gehi elebidunak), %100-ek erdara erabiltzen dute. Euskal Komunitate minoritario batek (elebidunak), %23-k euskara daki, ez du esan nahi erabiltzen duenik. Komunitate elebidun bakararra (euskara eta erdara dakitenak), euskaldun komunitatea da. Komunitate minoritarioa, %23-k. Komunitate maioritarioa erdalduna, elebakarra (erdara hutsik dakite), %77-a, eta komunitate euskaldun bakararra, elebakarra (euskara hutsik dakitenak) ez dago, zeudenak bukatu dira egun, %0-a. Beraz komunitate euskalduneko biztanleak, erdara eta euskara erabiltzen du, eta komunitate erdalduneko biztanleek erdara bakarrik erabiltzen dute. Euskal Herrian, biztanleri osoak erdara darabil eta erdarak, era guztietako funtzioak betetzen ditu. Biztanleriaren zati txiki batek, %23-ak, euskara batzutan erabiltzen du, eta hizkuntza honek oso funtzio gutxi betetzen ditu, (erdara, euskara ez dena). Euskal herria horrela osaturik dagoela, «konportaera linguistiko» zein den jakiteko egin ditzagun galdera batzu:

Nork erabiltzen du hizkuntza: euskaldunak/erdaldunak

Nori zuzendua edo norekin: euskaldunarekin/erdaldunarekin

Noiz okasio formalean edo okasio informalean

Nola mintzatua edo idatzia

Zer esateko: giro arrunta edo giro zientifiko, tekniko, politikoa,...

Hau da, euskara erabiliko da: euskalduna bada hizkuntza erabiltzen duena/eta/beste euskaldun batekin ari bada/eta/euskara mintzatuz ari bada/eta/gai arunta baldin bada,... Horietako baldintza bat betetzen ez bada, erdara erabiliko da: erdalduna baldin bada/erdaldun batekin ari bada/ala/ okasio formal batetan/ala/ idatziz/ala/mintzagai ezarruntez,...

Hau dela medio (Konbinaketak egin) «euskararen erabilpenaren maiztasuna» asko jota ere %6-ra iristen da, eta erdararena %94-era. Zifra hauen aurrean esan daitekeen gauza bakarra hau da, hain gutxi erabiltzen den hizkuntzak denbora gutxiko bizi duela, edo nahiago baldin baduzue, hain gutxi erabiltzen den hizkuntza ezin dela luzarora bizi. Euskarak irautea nahi baldin badugu, aldarazi behar ditugu, jadanik eta errotik «erabilpen linguistikoaren arauak». Historikoki, euskararen ordezkapen linguistikoaren atari aurrean gaude: hasieran erdaldunak ziren elebidunak; gaur euskal hiztunak gara elebidunak.

Arazo hau ez da Euskal Herrikoa bakarrik, toki guztietan prozedura berbera ematen da; inperialistek desagertarazi dituzten kulturak eta hizkuntzak, lehen sendoak ziren (Irlanda, Afrikako koloniak), Ameriketako indioak). Horietan gurean bezalaxe, perspektiba historikoki eza, egoera estatiko eta mugikaitza dela uste izatea, euskara beti minoritario dela uste izatea, euskara beti minoritario izan dela pentsatzea eta abar... «uste erdi ustela» dira. Arazoa historikoa da, eta egoera modernoa da. Arazoa politikoa da eta ez linguistikoa.

Arazo hauengatik pentsatzen dugu gure herriaren ordezkariak direnek, eta Euskal Herriak benetan euskalduna izan behar duela diotenek, euskaldunak izan behar dutela (euskara dutenak), eta propagandak gutxienez euskaraz egon behar duela. Ordezkariek euskaraz ez badakite, nola eska geniezaioke herriari euskara ikastea, eta hauek erabiltzen ez badute, erabilpena nola lantzen hasi serioski...

A.- Zuek oraingoz, batez ere, euskara bakarrik aipatu duzue, baina euskal kulturaren arazoa hor dago.

EHE.- Hizkuntza komunitate nazional baten ezagupide ikusgarriena da, sozialki bateratzailea den erlazio tresna funtzioz gainera, kultura baten adierazpena da; ez produktua homogeneo eta mugikaitz bezala ulerturik, jadanik tradizioek kondartua, produktua heterogeneo, forma asko eta eragilekoa baizik. Usadio eta ohitura zaharretik abiatuz gaurko gizon-

emakumeen asmo eta gogo kulturalak hartzen dituen.

Kultura herrien historia eta identitatearen adierazpen publikoa baldin bada, baita ere, zapaltzaileen arma aldi berean. Zapaltzaileak bere interesak homogeneizatzeko duen lehen helburua, zapaltzen eta ustiatzen duen herriaren kultura ezabatzea da, beren nortasuna gabetu ahala, kultur inperialista ezartzeko.

Hizkuntza adierazpen tresna bat ez ezik, tresna zehatza ere da, maila komunikatiboan bizitza kolektiboa artikulatzen duena. Hizkuntzaren bidez, identitate nazionala ezartzen da; kultura ezberdindu bateko partaidetza adierazten da, besteekiko sentimendukide diren sentimendu batzuren partaide egiten da.

Gizarte bateko «diglosia koloniala» inperialismo/koloniakuntza egoera batetik dator: bi gizarte jato-

riz ezberdinak, bata bertakoa eta menderatua zinez diglosia jasaten duena; eta bestea jatorriz kanpotarra, integratu gabea eta menderatzailea ere gertatzen dena eta eremuan menderatzen duena.

Euskal Herria, kulturalki ere, multinazionalak kolonizatzen duten herria da: Ameriketako Estatu Batuetako industria kulturala da gure produktogile menderatzailea (telebista, zinema, kantu, ...). Egoera honen zergatiak, politiko, kulturalgizarteko eta ekonomikoak dira. Edozein eratar, gero euskal kulturak zentzurik izango du, nazionala baldin bada bakarrik (hots komunitarioa, eta solidarioki Euskal Herriaren gehiengoari interesatzen zaion proiektu politiko baten erantzun gisa sortua), eta HERRIKOIA (hots: demokratikoa eta irekia kulturalki).

Prozedura eta produktu kulturalak herriartekotzean datza oinarritzko jo-

kabidea, ez eliteentzat bakarrik, hots, euskal kultura herrikoi berri baten elemenduekin, beste era batera esanda, euskal kultura herrikoi nazionala, euskarak bete behar baitu dagozkion bizkarhezur eta integratzaile zereginak bete ditzan.

A.- Azkeneko erantzun hauen zentzua jarraituaz, zuentzat hizkuntza, eta hizkuntzaren normalizazioari dagozkion arazoak kolektiboak dira.

EHE.- Euskal Herriko zazpi herrialdeetan euskara erabiltzeko eskubidea, utzi ezinezko herri eskubidea da, eta eskubide kolektiboak denez betebeharrak eskatzen ditu:

– Derrigorrezkoa bada, Euskal Herrian bizitz eta lan egiten duten euskaldun (euskara duena) askoren jokabidea aldatzea: Euskal Herrian (euskararen herrian) euskara hitzegitea, irakurtzea eta idaztea, ez du praktika osagarria izan behar, euskaldunen ohizko ohitura baizik. Euskara jakin eta ez erabiltzeak, euskara ez jakiteak dakarren ondorio berbera dakar.

– Euskal Herrian lan eta bizi diren erdaldunek (erdara duena), euskara eta euskal kulturaren errealitatearekin hasi behar dute harremanetan, euskararen erabilpena errespetatu bidez. Ulertarazi egin behar da, euskara ulertzen ez dutenei ere, erdararen erabateko erabilpenaren inposaketa, asanblada, batzar edo lagunarte batean, beti diskriminatzailea dela.

– Euskal Herrian lan eta bizi egiten duen erdaldun abertzaleak, bere burua etsirazi behar du, dagozkion euskal izaera kontzienteki bereganatuz bakarrik, osotasunez parte har izango duela, Euskal Herriaren Birre-
raikuntzan.

– Lehen esan dugun bezala, Euskal Herrian bizi eta lan egiten dugun euskaldun eta erdaldunen arazoa dela euskararen normalizazioa, birreraikuntzaren baldintza delako. Euskara, Euskal Herrian bizi garen guztionak delako.

– Normalkuntza linguistikoa, gaur egun datza, erdaldunen euskalduntzean ez ezik, euskaldun gehiengoaren birreuskalduntzean ere (alfabetatzea).

– Euskara, Euskal Herriko hizkuntza nazionala izanik, biztanle guztiek jakin behar dute, epe zuhur batean, bere ohizko hizkuntza zein nahi delarik.

– Euskal Herriko birreraikuntza nazionalaren prozedurak gai izan behar du herri osoa (gehiengoa) integratzeko (euskal hiztunak eta erdal hiztunak), langileriak aintzindaritasun garbia izango duen gizarte proiektu batetan sakabanatze soziala gaindituz.

Euskal Herriaren benetako birre-
raiketa nazionalaren alde bagaude askatasunaren alde zinez bagara, euskararen arazoa koherenteki leporatu behar dugu, euskararen normalkuntza osorik gabe, birreraiketa eta askatasun horiek zentzu osoa ez bait dute.

Euskararen arazoa gaurdanik konpondu nahi ez dutenek, gero utzi nahi dutela esan nahi du. Hau da, gauden euskararen fasearen egoera zehatz honetan, gure hizkuntza nazionala likidatzea eta kanpotarrena onartzea suposatzen du. Hitz batean, gure herri kultura eta herri identitatea likidatzea. ●

HAUTESKUNDEOTAN

PROPAGANDA EUSKARAZ
eta
EUSKALDUN HAUTAGAIK

KONTXAKO ESTROPADAK

Estropada zaletua ez den pertsona ere, seguru joan den bi aste-buruotan itsas ertzeroa hurbildu dela, edo-eta guttienik irratiz estropadak jarraitzeko aukera izan duela. Izan ere Donostiako estropadak badute urteoro beren «xal-txa» eta aurren ere ez zitzaion falta behar eta seguruenez datorren urtean ere ez zaio faltako. Halere bezperan azaltzen diren oztopoak ez dira orduan sortuak, baizik-eta lehendik ere hor zirenak, baina antolatzaileek nahiago dute azkenengo egunean konpondu, «konpondu» izena esan baldin baliteke behintzat.

Jendeak galdera ugari egiten ditu eta egin ditu egun hauetan: Nola liteke Donostiako estropada batetan (kostako arraunaren olinpiadetan), Donostiak bere ordezkaria ez izatea? Zergatik joan behar du Donostiako untxiak Hondarribiko kanporaketara? Zergatik ez dira «etortzen», estropadadenboraldian zehar maila hobere-na azaldu dutenak? Zergatik ez dira egiten hiru txanda egun bakoitzean eta horrela untxi gehiagori Kontxan izateko aukera eman? Noski zergatik asko direla eta denak erantzuna izango dutela nahiz eta datorren urtean ere galdera berdinak egin bakoitzak bere buruari edo antolatzaileei. Bizkai aldean oraindik badute beste galdera bat ere: Estropada-egutegia hain hestua izatean nolatan ditu Donostiak bi igande segidan bereztat? Beraz aperitibo ezin hobea Kontxa aldera etortzeko eta aitzaki horrekin ahalik eta igande hobere-na pasatzeko modua.

Ez da orain ordua Kontxako

estropadei buruzko balantzea egiteko. Astekaria izateak hori dakar, berarekin notizia kaleratzekoan, berria izan ordez askotan berri zaharra dela. Halere egun bakoitzetik gauza aipagarrienak ukituko ditugu.

Hondarribiko kanporaketan ez zen sorpresa gehiegirik izan, sorpresa nagusirik ez behintzat, nahiz eta zenbaitentzat Ur-Kirolak Kontxarako klasifikatzea nahiko sorpresa izan, baina bai Hondarribia bai Hernani bai Ur-ki, hirurak nahiko antzera ibili dira udaran zehar laukian ikus dezakezue-nez eta beraz teoriarantz zortzi onenak izan ditugu Irailaren lehen bi aste-buruotan kontxan.

Jendea irrikitzen dugu Irailaren Sean. Berririo Zumaiak aurpegia emango ote dio Kaikuri edo-eta zergatik ez Oriok. Denek dakite hiru untxi hauen artean izan behar duela Kontxako irabazlea, okerrik gertatzen ez bada behinik behin.

Leiha zaleak penetan dira hiru untxi nagusiak parte hartzen ez dutelako txanda berdinean, eta burruka lehen egunetik ikusi nahi da. Gipuzkoako bi untxi onenak badute elgarren gainean izateko aukera. Zer gertatuko ote Kaikurerekin? Berehala ikusi zen, eta gainera, lehenengo egunean Donostiako ikurrina erabaki. Lehenengo luzea burutzean markatu zuten kronoa begiratzaz bazirudien dena erabakitzeko geldituko zela, baina ez. Lehenengo luze horretan Kaiku izan zen bizkorrena, 9'-27''ko denborarekin. Orio baino segundu bat guttiago eta Zu-

maia baino bi segundu guttiago. Baina bigarren luzean ikus ziteke-nez arraunak alde batera utzi eta bordaz kanpoko motorrarekin zetorrela ziruditen Kaikutarrek eta azkenean hori: bigarrenari, Zumaiari alegia, 28'' eta 2/10 ko aldea. 12 urte ziren Kontxako estropadan lehenengoak bigarrenari era honetako diferentziarik ateratzen ez ziola, Orduan 1970 an, Orio izan zen, lehenengo egunean estropada erabakirik utzi zuena Lasarte-Mitxelini 45'' 6/10 ko aldea atereaz.

Zumaiarrak eta Oriotarrak badakite beren ahalmenen berri eta asteen zehar pentsamendu bakarra dute: Ikurrina ez badugu irabazten ere, guttienik irabaz dezagun gure txanda. Horretarako prestakizun bereziak, saio gehiagorik: mentalizatu egin behar Kaiku adinakoak direla. Baina ez, oraindik ez dago Kantauri guztian KAIKUREN pareko untxirik. Kaikuk badu arraunlari guztiz aparta: JOSE LUIS KORTA, Orioko arraunlari bipila. Hau dute Kaikutarrek beren giltzarria eta arraunlariz aparte, entrenatzaile, «direktor espiritual» e.a. dute. Bere jenio bizi hori untxian azaltzen denean, denak bildur dira eta han doaz dituzten guztiak ematen. Igandean badira ere estropadak eta 28 segundoren aldea badute ere, larunbat goizerrako hori dira Kontxan prestaketa saio bat egiten eta oraingoan helburu bikoitz batekin: Kontxako ikurrina irabazteaz at badiako rekord berria ezarri 1979 an SANTURTZIK lortu zuen 20-10'' - 3/10 ko hura ezabatuz. Lehenengo helbu-

ALGORTA
 ASTILLERO
 BERMIO
 CASTRO
 DONOSTIA
 HERNANI
 HONDARRIBIA
 IBERIA
 ISUNTZA
 KAIKU "A"
 KAIKU "B"
 LUTXANA
 ORIO
 PEDRENA
 PORTUGALETE
 SANTURTZI "A"
 SANTURTZI "B"
 URKIROLAK
 ZIERBENA
 ZUMAIA

[illegible]

rua lortuko zuen baina ez bigarre-
na.

Oraingoan bai, bagenuen denok lehia-giro ikusteko asmoa eta nahia, baina berriro lehenengo eran gelditu gara. Haserako txanparekin batera KAIK Uren nagusitasuna guztiz nabarmena da eta berehala erakutsi die txopa beste hiru untziei. Ziabogara heltzean jadanik badute 9" ren alde Oriokiko eta 14" Zumaiarekiko. Dena erabakia da. Aurtengo garailea-erentzat txalo guztiak eta animo

beroenak bide hortatik jarrai de-
zaten.

Kontxakoak bukatu badira ere, oraindik estropada-zaletuak badute zer ikusia eta zer esana, untziek bezalaxe. Hil honetan eta datorreneko bi lehen aste buruetan ospatuko dira lehiaketa nagusienak Kontxakoaren ondoren eta hor dago Donostiako estropada antolatzaileentzat eredu izan daiteken estropada: Irailaren 26an Portugaleten ospatuko den CORTE INGLES saria. Bertan lau un-

tzik bakarrik parte hartuko dute: Estropada hauetariko lautan (Portugaletako ikurrina, Santanderko ikurrina, Kontxako ikurrina, Santurtziko ikurrina eta Nerbioiko sari nagusia), puntu gehiena lortzen dituztenak; horretarako irabazleari 8 puntu ematen zaizkio, ondorengoari 7 eta honek 8. arte, honi puntu bakar bat.

I. ELORZA

ZEZENKETA BESTE EUSKAL JOKU BAT OTE?

ELHUYARREKO
Luis M. BANDRES

Behar bada nire arazo edo konplexu bat izango da, baina nik nire etxean betidanik zezenketarekiko izugarritzko zaletasuna eta grina ikusi dut, nire aitarengandik bereziki, eta bera betiko Tolosarra zen. Beraz, nire zezenketarekiko zaletasuna nolabait seaskatik daukadala esan dezaket. Dena dela, eta zenbait lagunekin egoterakoan zaletasun hori azaltzerakoan «traizio» bat edo, egingo banu bezala begiratzen naute. Horregatik, nire burua pizka bat zuritzeko edo ideiak ordenean jartzeko asmotan lerro hauek idaztera animatu naiz.

Zer esanik ez, traizio hori aipatzen dudanean gure nortasunarekiko etsaia den jaialdi-mota edo joku bat onartzen dudala ulertu behar da. Beraz, zezenketa ez da euskal joku bat izango gure kontrako zerbait baizik.

Baina hori egia al da?

Bide horretatik abiatuta, nire buruari zuzentzen diodan lehenengo galdera hauxe da: zer da euskal joku bat? edo beste hitzez: pilota, estropadak, boloak etab. euskal jokuak al dira? Esklusibitateari dagokionez ez, behintzat. Euskal Herritik at, leku asko eta askotan era batean nahiz bestean jokatzen bait dira eta. Orduan, hemen sortu direlako izango ote dira euskal jokuak? Baina nork esan dezake non sortu diren? Zihurrena leku desberdinetan antzerako jokuak asmatuak izan dira batera eta. Beraz, eta nahiz eta esango dudana zeharo erlatiboa dela jakin ere, nire eritziz euskal joku bat zera da: Euskal Herrian tradizionalki jokatu izan den eta jokatzen den edozein joku bat. Orduan zezenketa ere euskal joku bat dela aitor dezaket.

Zezenekin Euskal Herrian lau joku-mota egiten dira: soka-muturra, entzierroak, bakilak eta zezenketa klasikoak. Lehenengo hiru motak ez dira oso zalantzan jartzen, etxekotzat bezala edo hartzen bait dira; aldiz, laugarrena zerbait arrotz bezala kontsideratzen da sarritan. Baina, zezenketa mota honek Euskal Herrian daukan tradizioa ez da zalantzan jartzekoa, batzuentzat (Jose Maria Cossio) zezenketak Euskal Herrian sortu bait ziren. Besteak beste, historian zehar ezagutzen den lehenengo zezenketa, 1135.urtean, Logroñoko Barea herrian egin zen; garai hartan herri hau hizkuntzaren aldetik euskalduna zela argi eta garbi dago.

Zenbaiten ustetan, hala nola Jose M. Busca Isusik 1951eko Azaroaren hamabostean Donostian emandako hitzaldian esan zuen bezala: «Askotan gure Herrian zezenketarekin zerikusirik daukan guztia arrotz eta gure nortasunaren kontrako bezala kontsideratzen da. Baina, oso hedatuta dagoen korrante honen kontra arraun egiteko bultzatzen duen ekin-tza-andana badago, eta ikerketetan oinarriturik zera aitor dezakegu: oinezko toreoaren asmatzaileak euskaldunak zirela. Gaur egun zezenketa-mota guztietan nagusi den zaldizko torea Andaluzian asmatu eta euskaldunek asmatutako oinezkoa aldatu egin zuen».

Zezenketari dagokionez Euskal Herrian gehien ikertutako lurraldea Nafarroa izan da; bertan, Baleztenak, Yanguas y Mirandak eta Jose M. Iribarrenek datu asko eta asko bildu dituzte. Beste lurraldeetan estudio horiek egiteko daude oraindik. Esandakoa dela eta, azalduko ditugun datu gehienak Nafarroakoak izango dira.

1135.urtean Barea izan zen zezenketa da, lehenago esan dugun bezala, ezagutzen den lehena. Hurrengo berria 1315.urtekoa da. Eskiroz dei-

tutako toreatzailea Lopez de Olite bat erail ondoren Bardenetatik iheska zebilen. Laurogei urte geroago Lizarrako beste toreatzaile baten izena ezagutzen da: Juan Santander. Gregorio Mujikak dioenez XIV.mendearen Bermion zezenketak betiko ohitura bat bezala kontsideratzen ziren. Hurrengo mendeetako datu gehiago daude. XVII.mendearen Nafarroako toreatzaileak beste partetara toreatzera ateratzen dira eta orduko batzuk hauek ditugu: Tuterako Domingo Barrena, Zangotzako Juan de Burdeos, bere herrikidea Juan Labayen, Jose Urrea, etab.

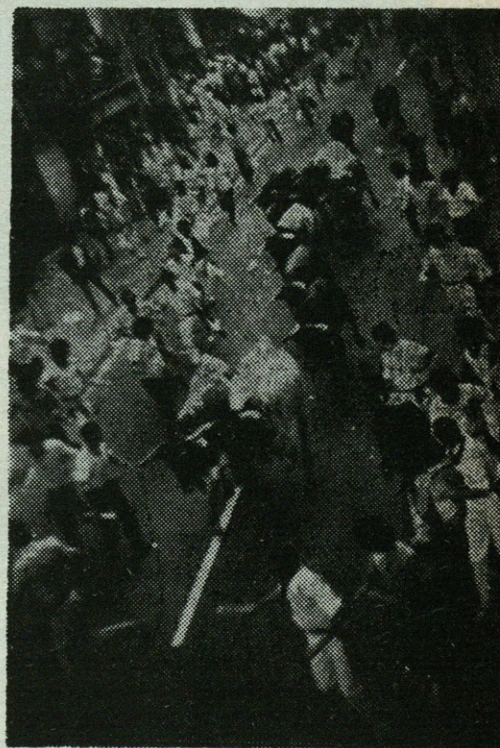
Toreatzaile nafartarren gailurra XVIII. mendearen dela esan daiteke. Hor dauzkagu Bernardo Alkalde eta Merino «Faltzeseko estudiantea», Jaime Aranburu Iznaga «Judioa» (1786.urtearen Valentzian hila), Tuterako Juan Arana, etab. Baina guzti hauen artean Martintxoren izena azpimarratu behar da, hots, Martin Barkaiztegi Oiartzungoa; honek Tuterako Ambrosio Mendialduaren etxean ikasi zuen toreatzen. Martintxo honekin Goya margolariak bere lamina famatuetakoa lau egin zituen (betidanik Goyaren Martintxo, gure Barkaiztegi hau zela onartu da, baina dirudienek garai hartan Martintxo izeneko beste bi toreatzaile zeuden: Martin Ebassun eta Antonio Ebassun, eta orain Goyaren Martintxo zein zen zalantzan dago).

Garai honetan, hots, XVIII.mendearen, Andaluzian Romero de Roda deitutakoak zeuden eta hauen biloba batek Costillares-ekin batera toreatze-mota berri bati hasiera eman zion; mota berri honetan arintasun eta indar gutxiago behar zen eta ho-

nek, toreatzeko euskal-eraren desagertzea ekarriko zuen.

XIX. eta XX.mendeetan Euskal Herrian toreatzaile oso on batzuk izan dira, baina Andaluziako eskola berriaren arabera aritu dira. Garai honetakoak dira Elgoibarreko Luis Mazzantini Egia, Sestaoko Diego Mazkieran Torrontegi «Fortuna» edo gure garaiko Donostiako Jose Maria Rekondo.

Beraz, Euskal Herrian betidanik toreatzaileak eta zezenketak ditugu eta horrez gain, behar bada, oinezko toreo-mota gure lurrian jaio zen. Horregatik zezenketa beste euskal (eta espainol eta mexikano edo kolonbiar) joku bat dela esan dezakegu. Halaz ere, esandakoa onartu ondoren izan dezakegun beste galdera bat hau da: bai guzti hori egia da baina, gaur egun jarraitzen al du Euskal Herriko jendearen zaletasun horrek ala ez? Galdera honen erantzuna jakiteko zezenketen arrakastari begiratu behar diogu eta hasi Iruñetik iritsi Bilboraino, Gasteizetik, Tolosatik edo Azpeititik pasatuz eta gauza argi eta garbi geratzen da: Gure zezenplazak euskal jendez bete egiten dira. Azpeiti honetan ikusi ahal izan nuen ohitura oso bitxi bat. Hirugarren zezena hil ondoren bandak zortziko bati hasiera eman zionean jende guztiak zutitu eta txapela kenduta entzun zuen. Zortziko hau bukatu ondoren jaialdiak beti bezala jarraitu zuen. Ohitura hori zer zen galdetu nuenean bertan hildako toreatzeile baten ohorean zela esan zidaten, hildakoa Manuel «Eulia» zen eta ba al dakizue noiz gertatu zen? Ba, 1860ean gutxi gora behera dirudenez, atera kontua!

Orduan, nondik sortu da ba azkeneko urte hauetan eta gure lurrian jaialdi-mota honi zenbait pertsonak hartu dion gorrotoa? Denok dakigun bezala Espainian «Fiesta nacional»-aren izena eman nahi izan diote eta beraz gure Lurrian zenbaitek ikur arrotz bat bezala ikusi du. Baina zezenketa, jaialdi-mota bat baino besterik ez da eta mexikano batek ez dio mexikano izateari utziko zezenak guztatzeagatik ala ez, eta beste horrenbeste euskaldunekin. Horregatik, zezenketak kritikatu behar badira kritika beste ildo batetik etorri behar delakoan nago. Gainera niri gustatzen zaizkit. ●

IÑIGO ALTOLAGIRRE KAINABERADIETAN PINTATZEN

*Gure herrian, eta kultur arloan, materiale gogor-
rrak erabili izan dira edozein obra burutzeko. Ezin
gutiagorik harrizko herri honetan. Harrizkoak
pintura, eskultura, literatura... eta burua. Harria
omen sustraia eta sustraia harria. Egurra hautatu
denean ere sendoena bilatu izan dute: haritza, pa-
goa, gaztaina... Iñigo Altolagirrek Kambodiara
joan gabe, kainaberadiak aurkitu zituen aspaldi-
txo. Etxetik hurbil. Hondarribian, Euskal He-
rrian.*

Bero egiten du Hondarri-
bian eta herri honetan ez da
sekulan jenderik falta. Bai-
na aurtengoak gehiegi diru-
di. Marinan, Nacho, Paloma
eta Almudenak patxada
ederrean eserita duela urte
batzuk zeukaten beldurra

zoko batean utzirik. Para-
disu berreskuratuan orain-
go prolema haundiena ur
faltarena da eta horrelako
terrorismoek ez dute gehie-
gi ikaratzen.

Iñigoren etxera ailegatze-
ko aldapa bat igo behar da.

Eguraldi honekin nahitaez-
koa da izarditzea. Eskerrak
bere etxeko koloreak fres-
katzen laguntzen duela.
Brotxa lodiaz lan egiten ha-
rrapatu dut, gelak pinta-
tzen. «Aitarekin, ttikitan,
Lazkaoko baserrira joaten

nintzen. Han horrelako ko-
lozez pintaturik ikusten ni-
tuen paretak. Marruekos-
en ere baziren». Urdin eta ber-
de diluitu hauek atmosfera
exotiko, xamur bat sortzen
laguntzen dute. Eperik or-
daindu behar ez dutenen la-

saitasuna nabari zaie bertako biztanleei. Habarrotsek, semeak, ez daki nola banatu bere logela. Aitari galde-tzen dio eta Iñigok bere irudia ematen du. Neregana zuzenduz bere lantokia erakutsi nahi didala esaten dit. «Goazen tailerra ikustera». Gazteluaren atzeko aldean dago. Ataria eta eskailerak oso hondatuak daude. Iñigorena da bizirik dirauen espazio bakarra, sail batean kainabera eta bestean lantzen dituelarik. Poteak, tuboak, pintzelak obra bat edo beste lehenengoan. Kainabera idorrak, maki-lak, erremintak eta abar bigarrenean. Txirbila pilatua eta ezpalak mahai gainean. Dozenaka esperimendu kainabera erabiliz. «Puzzle zilindriko hauek saltzeko egin nituen, baina ez zuten bater arrakastarik izan. Ordu pila eskatzen zidan zeregin horrek eta ez zuen konpentsatzen». Baina berak badaki ez duela axolik, ongi pasatzen duela horretan ere. Eta ez irrifarra ahotik kentzen. Hainbeste maite duen terrazan eseritzera gonbidatzen nau. Itsasoari begira, Erdi Arora eramaten zaituen txoko exhuberante honetan berriketan goza dezagun.

—Ni donostiarra naiz jaio-tzez. Londrestik etorri ondoren erabaki nuen Hondarribian gelditzea. Donostiako giroa ez zen sasoi hartan oso eragingarria. Asocia-cion Artisticaren inguruan zebiltzen mundu honetako gehienak. Egunkarietako aipamenak eta kolumnak tipo desakreditatu eta kretinoen eskuetan zeuden. Hamazazpi urte nituela Zumetarekin batera niharduen festibale-rako eta kartelak egiten. Baina, bueno, beste garai bat zen. Hona heldu nintze-nean GAUR taldearen giroak animatu ninduen batik bat. Bizia eta interesgarria zela somatzen nuen, huma-noa. Horregatik gelditu nintzen eta hamar urte darama-tzat.

—Eskola onena izan zite-keen orduko edozein gazte-rentzat, baina teoriko tre-beak, zaharragoak eta ziu-rragoak zirenez, ez al zen haien menpean, itzalpean gelditzeko arriskurik?

—Bai, beharbada. Baina baiotsua gertatu zitzaidan. Beste gauza bat izango litza-teke haien gaurko egoeraz mintzatzea. Nik orduan zu-ten indarrak asko jaso nuen. Remigio Mendibururekin hasi nintzen ikasten. Asko

lagundu ninduen. Bere taile-rrean lan egin nuen. Berari lagundu eta gero nire lane-tan aritzen nintzen. Garai hartako nire obrak gestua-lak ziren batez ere eta urte-tan jarraitu nuen joera ho-rrekin. Aski ez zela nabaritu bezain pronto beste zer edo zer pertsonalagoa bila na-hiean hasi nintzen. Hiru urte izango dira kainaberadiak aurkitu nituela.

Kainaberadiak aipatze-rakoan biziki hunkitzen da. Segituan kutsatzen du bere su hori. Kainaberadiak. Pe-likuletan ikusi dugunez fi-datu behar bagara leku ho-rietan ez da eltxo arrisku-tua besterik.

—Kainaberadiak aurki-tzeak kristoren zirrara sen-tiarazi zidan. Insolitoa, oso exotikoa gertatzen zitza-idan. Pentsaezinezkoa zen hemengo herri batean. Gero jakin nuen aspalditik ezagu-tu eta erabiltzen zela Hon-darribian. Oraindik toma-teak eta beste barazkiak eusteko kainaberak erabil-tzen dira. Tresnen kiderrak egiteko ere materiale berdi-nak erabiltzen dituzte. Era-bat bereganatuak aspaldian. Hala ere baserritar batenga-na jotzen duzunean harridu-raz hartzen zaituzte hasie-

ran. Konfiantza pixka bat hartzen badute milaka xehe-tasun ematen dizute eta oso garbi ikus daiteke ongi men-deratzen dutela kainabera-dien mundua eta ofizioa. Be-retzat normala da oso. Zer izango da ba haurrak ar-kuak kainaberaz egiten di-tuzten herri batean?

—Baina exotikoa egiten zaizunez erreferentzi eza somatuko duzu lan egiteko orduan. Materiale honekin aurreko esperientziarik ez dela eta zeuk deskubritu beharko dituzu bere posibi-litateak plastikaren arloan.

—Materialea arrunt eze-zagunarekin topo egin nuen, baina horrek berak lan egi-tera bultzatzen nau, gehiago eragiten nau. Kainabera ukitu eta zentzukortasunean murgiltzen naiz. Materiale berak erakusten dizu, lan-duz, erabiliz. Asko eskatzen dit orobat. Horregatixe na-bari dira apunte figuratibo batzuk nire azkeneko obre-tan. Ez dakit nola esan, bai-na bi sensibilitate, bi izpiritu edo lotu nahi nituzke. Kai-naberak asko du atzerri-koaz, baina frogatua dago hemen erabili dela, aspaldi eskuratu zutela. Hemendik hasi nahi nuke hemen esan dudana lan horretan.

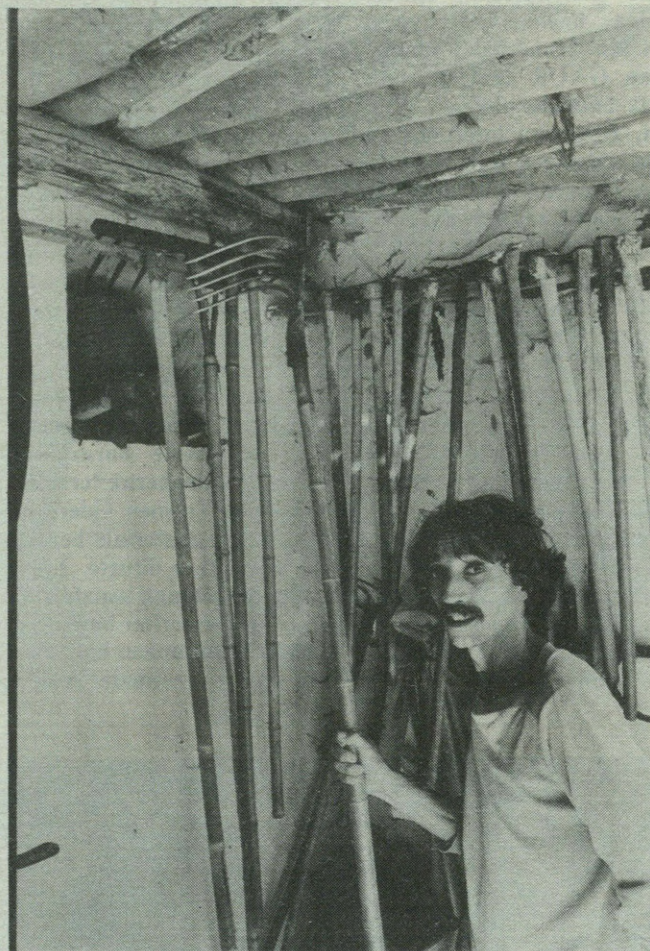

—Eta nola adierazi jendeari hauek ez direla «artisten» gauzak gure herrian kainaberadien tradizio apur bat dugula, harria eta egur sendoenak paratu diren tokietan kainaberaz eginiko obrak ere zintzilika daitezkeela lotsarik sentitu gabe? Zailagoa gainera, dudarik gabe, sari askoren irabazle ez den batentzat, euskaldunak arraroak eta bereziak garela mantentzen duen teoriarik gabe dagoenentzat.

—Oportunitate onena Lizartzako udaletxeak eman zidan. Han zerbait egin behar zela eta ni kainaberarekin aritzen nintzela erantzun nien. Tira ba!, zerbait egin eta ekarri, esan zidaten eta, bueno, niretzat ikaragarriko desafioa suposatzen zuen. Sei hilabete igaro nituen lanean. Hantxe dago jarrita, udaletxean. Baina ederrena jende askorekin topatzea izan zen. Bertsolari, arotz, errementari eta beste askorekin hitzegitea, bere teknika eta ofizioiko filosofiaren berri jasotzea. Behin errementari batengana jo behar izan nuen zirgilo bat egitearren. Burdinaren tenperatura koloreari begiratzukien. Niretzat honelako harremanak izaten dira abegarrienak, zuzenenak.

—Zer suposatzen du Hondarribian bizitzeak? Herri honek betidanik du giro artistikoaren tradizioa, taldeak eta eskolak sortu dira, eta galeriaz josirik dago gaur egun.

—Irudi hori erabat faltsua da. Montaia honek ez du zer ikusirik orain dela hamar urte zegoen giroarekin eta orduan egiten zen lanarekin. Gaur egun galeria bat duenak drogeria edo mertzeria baten jabea zen duela urte batzuk. Ikustekoak izaten dira turistentzako prestatzen diren pantomimak, estafa hutsak. Kamioietan eramaten dira Madridera batzuen lanak. Hemen erabiltzen den zentzuan nik ez nuke artista bat izan nahi.

—Nola erakutsi daiteke kainabera lan egiteak ematen dizun sentsibilitatea? Horren erabilpena inola hedatzen al da?

—Urte pare batez egon naiz ikastolan antzeko zerbait egin nahiean, baina arras desilusionaturik bukatu nuen. Ez zuten batere interesik azaltzen, materialea erabiltzeko gogorik. Oso gutti lortu zen. Haurrek nahiago dute bere erloju mires-

garriari begira egon. Ikastolaren lorategian kainaberak landatzea ere proposatu nien gurasoei, baina beste arazo batzuk zutela lehentasuna eta ez zen deus ere gin...

Gu bion ahotan egon da kainabera hitza eta ezin aldegan Inigok ezagutzen dituen kainaberadiak ikusi gabe. Zumezko siletatik altxa, terrazako sosegutik irteten eta automobiler abiaturara. «Kaletar hutsak joaten dira kotxez, baina tira! pre-

sa dugu ta...» Guadalupe-raino daraman bidetik ez-kerrera hartu eta bi edo hiru pista azaltzen dira. Erosi berri duten baserri baten ondoan daude kainabera eta bostehun urteko sagarrondoak mozturik, lurrean pilaturik. «Bertako batek egin du hori. Zer egingo ote kanpotarrak?» Hai-zeak arinki higitzen ditu kainaberadiak. Mantso-mantso alde batetik bestera. «Bi edo hiru kainabera mota izaten dira eta bereizteko korapiloen arteko banapenari begiratu behar zaio». Kotxetik jeitsi eta bidexur bat hartu dugu. Txiplau deitzen duten erre-kara ailegatu eta aurkitu dugu kainaberadi haundienetako bat. Makurtu behar sartze-ko, ezkerrera eta eskubira kurbak emanez kainaberekin estropizirik ez egitear- ren. Lurra hosto lehorrez beterik ikusten dut. «Askotan etortzen naiz hona liburu bat hartuta, mundu ttiki honetan egotera». Oso argi berezia sartzen da, errainuak hostoan punttetan geldit-zen direla dirudi, asko kostatzen zaiola pasatzea. «Denbora gutti behar du kainaberak asko hazteko, egun batetik bestera nabari daiteke aldea. Normalena izaten da metroko kainabe- rak ikustea». Beste baserri batzuen inguruan tunelak eratu dituzte kainabera- diek, bidea labadero baten amaitzen da eta hori ere hosto eta adar hauen geriz- pe ferekatzailean dago.

Kambodia ttikitik jeitsi gara. Hondartzatik hurbil diren kainaberadiak begira- tzen Inigok digu: «Zein ede- rrak izango liratekeen lora- tegiak kainaberadiekin, pin- tatu egingo genituzke gaine- ra...»

Pello

LIZARRALDE

Argazkiak:

Jesus URIARTE

EUSKALDUNAK IPAR AMERIKETAN

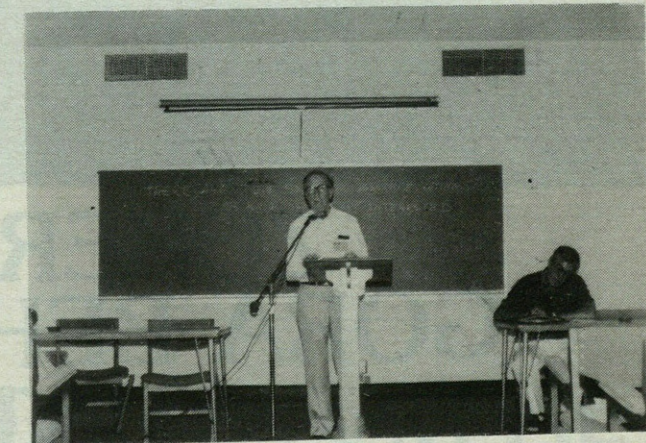
1982ko Abuztuaren 23tik 26ra Fresno California State University-n Nazioarteko Euskaldunen Lehen Biltzarra ospatu zen, Society of Basque Studies in America elkarteak antolatuta Biltzar horretara Euskal Herriko zenbait irakasle gonbidatuak izan ginen eta aukera egokia izan genuen hemengo egoeraz mintzatzeko eta hango euskaldunen bizitzaz jabetzeko; bestalde, Ipar Ameriketako unibertsitatetan dauden euskal irakasle batzuk ere parte hartu zuten biltzar honetan.

Biltzar honen antolatzaile sutsuena, besteek ahaztu gabe, Gloria Castresana, Gasteizarra baina Fresno bizi dena, izan da. Lanean «jo ta ke» bi urte baino gehiago aritu ondoan, biltzar hau egitea ahalezkoa izan da eta ondo irten ere, nahiz batzuk CIA-ren esku izkuttua ikusi biltzar honen atzetik eta beste batzuk ETAre-na. Nork asma ordea?

eta laugarrenean, Yosemite National Park-era bidaia eder bat egin genuen, bazkal ondoan asanblada orokor bat han bertan eginez eta Lehen Biltzar honi amaiera emanez.

Fresno euskaldun pila bat ikusteko aukera izan genuen, gehienak han bertan bizi direnak. Hiri horretan bizi diren euskaldunen estatistikarik ez dago, baina, badirudi, hogeit mila ba daudela, bertako populazioa hirurehun bat mila izanik; gehienak Iparraldekoak eta Baztan aldekoak dira. Berauen artean, han bertan jaioak asko dira eta halaz ere, euskaraz ondo mintzatzen dira, gurasoak, gehienetan hemen jaioak baitira eta euskara menperatzen dutenak. Baina bigarren belaunaldikoak baldin badira, orduan, zailagoa da euskara ikastea edo euskal kontzientzia garbia edukitzea.

Bestalde, hango euskaldun gehienak aberatsak dira eta hauen artean, ba-

zeren lehengo mendearen amaieran orain Fresno dagoen tokia basamortua bait zen eta gaurregun munduan dagoen nekazal eskualde aberatsenetakoa bihurtu baita.

Biltzar horretan eztabaidatu ziren gaiak interesanteak izan ziren. Bertara inguratu zen jendea mota askotakoa zen eta ezin zitezkeen oso berezitutako gaiak aurkeztu, honela izanik gehiengoak ulertu gabe geratuko bait zen. Beraz, kontutan hartu zen han bildu behar zuen bezeria eta hitzaldiak oso ulerkorrak egin ziren jende guztientzat.

Halaber, mota askotako gaiak aurkeztu ziren: linguistika, historia, literatura, ekonomia, politika, e.a. Gai guzti hauen artean gehiena nabaritu zena eta arrakasta handiena izan zuena linguistika izan zen, Martin Ugalderen hitzaldiarekin batera. Linguistikari buruz aritu zirenak, behin eta berriz, argi utzi zuten euskal gaietan gehiena landu dena hizkuntza bera dela. Halaz ere, lehen esan dudana bezala, nahiko ulerkorrak izan ziren hitzaldi hauek ere.

Toki haietan, hemengo antzera, euskaldunei ondo jatea atsegin zaie. Hori dela eta, ederki asetuak izan ginen han igaro genituen egun guztietan. Egun batean Fresnoko alkatea egon zen gure afarian; beste batean California State University-ko lehendakari-ordea eta hango euskal komunitateak ere picnic eder bat eman zigen. Beraz, ondo jatea eta edatea gustatzen zaigunok ondo igarotzeko aukera ederra eduki genuen, hori dela eta kilo pare bat gehiagorekin etorri gara etxeruntz.

Eta hango euskaldunen kontzientziari buruz zer? Bada, oraindik ez dago kontzientzia handirik, salbuespen batzuk eginik noski. Baina, halaz ere, badirudi zertxobait hedatzen hasia dela, batipat intelektual munduan murgilduta daudenen artean, nahiz oraindik atzeratu samarra eta Espainiar edo Frantziar kutsukoa izan. Baina lana egiten jarraitzen bada, haiengandik laguntza jasotzeko itxaropena eduki dezakegula nago; bestela, denbora lekuko...

B. BAKAIKOA

Fresno unibertsitateak utzi zizkigun geletan ehun bat euskalzale bildu ginen programatuta zeuden hitzaldiak entzuteko eta eztabaidatzeko. Hiru egun iraun zuten hitzaldi hauek

tzuk, oso dirutsuak. Gehienak nekazari edo abeltzainak dira eta nola lurra oso aberatsa den ahal izan dute kapital pilo bat metatzea. Aberastu dira, baina noizbat lan pilo bat eginak dira,

ZUBEROKO GORA BEHERA BATZUK

«Adiskidiak egun hun, zer berri dugu Ziberun?»... Honelako zerbaiz dio Etxahun Barkoxeren abesti batek.

Eta galderak eantzuna merezi duelako, hemen-txe jardungo naiz nire herrialde honetako, herriska honetako zenbait berri ematen.

Gure herria benetan ezagutzen baduzue (mitifikazioetatik aparte) jakingo dituzue zein diren Zuberoaren arazo batzu, eta sakonak. Euskara desagertzeko zorian, mendi-laborantza hondamen bideetan, Basaburiaren atzerapen beldurgarria (herriak ustutzen eta hainbeste baserri jarraitzen gabe) langabezia eta kanpora joan beharra, hori dena eta abar luze bat, itsu ez den inork begi bistan dituenak.

Horrelako jasan ezin ikusirik eta, zer uste duzue egin asmo dutela «gure» jauntxo ustel eta madarikatuek?

Norbaitek erantzun badu «aterabideen bilatzea» ameslari tontoa izango da.

Ez, eta mila aldiz ez, holako jendeen nahikunde bakarra honako hau dugu: Zuberoaren heriotza ahal eta gehienik bultzatzea.

Eta helburu horretara iristeko arma berri bat hartua dute eskuetan: turismoaren hedakuntza Zuberoan.

Biarno, Nafarroa eta Zuberoko mugetan kokatua den San Martiko Harria deritzan leize famatua nahi dute turismoarentzat konpondu.

Aspaldiko projektu bat dugu hori baina orain Zuberoko jauntxoaren babespean berragertu da.

San Graziko herriaren alderditik burutu nahi dute turismo-konponketa

hori eta Zuberotarrak orainokoa itsu eta mutu.

Zenbaitek badakigu zer gerta litekeen holakorik burutzen bada; euskararen, mendi-laborantzaren eta azken finean Zuberoko herriaren mamia egiten duen edozeren erabat hondatzea.

Beste gisaz esanik: Zuberoa hil egin nahi dute.

Baina holako gauzarik inoiz ez dugu onartuko, eta horrentzat borroka era guztiak erabiliko ditugu. Zuberoak bizi nahi du; Zuberoak iraunen du!

Maulera etorri zaretenok ikusi dituzue beharbada euskarazko erroto-loak hiriaren sargietan, Mauleko Udalak duela hilabete zenbait hartu erabakiaren lorpen txalogarri bat bezela. Egia esateko, frango txikiak dira, eta nola ez erdarazkoen atzean ezarriak.

Gainera ez dira —ezta inondik ere— Mauleko Udalaren euskaltzaletasun frogak, horko udalgizonek euskara eta Euskal

Herriaren nortasuna folklorismo hutsean kokatzen bait dute. Euskararik ez duzue inon ere topatuko Zuberoaren hiriburu honetan, ez kalean, ez dendetan, ez karteletan... eta holako egoera batek aski adierazten du zein luze eta nekean izango den berreuskalduntzearen bidea.

«Egia» hil zen eta «Abil» jaio. Hiru urteren luzean «Egia» hilabetekaria haiatu zen Zuberoako bizitza eta arazoen ispilu izateko. Ezkerreko ikuspegi batez argibide lanean ihardun zuen eta nolabaiteko tokia lortu ere. Horren desagertzea ez zuten diru arazoek eragin baikiz eta taldean barruko iskanbila batzuk.

Huts nabarmen horren betetzeko asmotan, bildu gara Zuberotar gazte andana bat eta sortu dugu «Adelis» Elkartea: (argibidea eta herri adierazpena bultzatzeko elkartea). «Adelis»ek ordea argitaratuko du hilabetekari berri bat eta honek horrela du izena: «Abil».

Argi eta garbi esan dezagun «Egia»ren pausoei jarraituko garela, inolako zalantzarik gabe.

Euskararen erabilpenari buruz, hartua dugu erabaki % 20 apurrenik gure hizkuntzan idaztea.

Sailari lortzeko denon laguntza behar dugu eta Hegoaldeko harpidedun batzuk ere espero ditugu.

Harpidedun-sariarentzat bidal ezazue 55 liberratako txeki bat «Adelis/Abil»en izenean helbide honetara: **«Abil», BP n.º 14, 64130. MAULE.** Aurretik eskerrik asko.

**Allande
SOKARROS**

ABEREEN ETXALDEA

Urtebete bat da gutxi-gorabehera, George Orwell-i buruzko artikulu bat egin nuela (ARGIA 917.zenb, hain zuzen). Orduan bere bizitza eta liburuak iruzkindu nituen, orain ordea artikuluhartan, bukaeran botanuen ideia batetaz arituko naiz batez ere, zera: ea ELKAREkoek Hordagokoa baino itzulpen hobearegiten zuten. Itzulpen hori —Elkarrekoa— Ekaina erdian kaleratu zaigu, eta liburu horretaz nahi nuke zerbaite idatzi.

Aurretik ere esandadut ez zaizkidala itzulpen libreegiak gustatzen (beste kontu bat da euskararen kalitatea, hutsak, ea, eta hauek ere kontutan izan behar dira, baina hori beste batetarako utziko dugu); eta itzulpen horiek ez zaizkidalako gustatzen, ez dut oso gustokoa Hordagoko itzulpena.

Dena den, «Aberreen etxaldea» da ingelesezko «Animal Farm»-en itzul-

pena, eta ez «Aberreeneko iraultza», zeinek gaztelarazko «Rebelión en la granja» itzulpenaren antza du. Izan ere nik ez dut Hordagoko itzultzailea ezagutzen, Juan Martin Elexpuru berriz, laguna eta ezaguna dut, eta berarekin liburu honetaz mintzo nintzenean zera esan zidan, aurrean izan duela beti ingelesezko liburuak, nahiz eta berak gaztelaraz itzuli.

«Aberreen etxaldea» itzulpena oso ona dela esan beharrean nago. Liburuak ingelesez ezagutzen dut, eta liburu horrek dauzkan kalitateak —bizia, irakurterraza eta arina— euskarazko itzulpenarenean ere ematen dira; itzulpen aberats bat erdietsi du Elexpuruk arintasuna eta erreztasuna sakrifikatu gabe.

Liburuaren mezua argi baino argiago dago liburuan zehar: diktaduran kontrako idazlana dela, Errusiako diktaduraren

kontra, baina ez Errusiararen kontrako baka-rik, baizik eta boterearen kontrako, diktaduraguztien aurkakoa alegatoka dugu liburu hau. Norbaitek pentsatuko du teoriarako liburutzar bat izanen dela, edo ta liburu astun horietako bat; baina ez! Idazleak, abereak erabiliz eta metafora baten bidez liburu arin eta interesgarria eskeintzen digu honetan; eta hori dena hasierako mezua kaleratzeko asmotan.

Nik elkarrekoekin liburu honetaz hitzegin nuenean zera esan nien, liburu hau; nire iritziz, adinekoentzat zela, baina beraiek jakinen dute zergatik kaleratu duten gazteentzat eginiko sail batetan.

Nire ustez, eta honekin bukatuko dut, irakurri beharko liratekeen horietako liburu bat da hau, eta oraintxe dugu aukera euskaraz egiteko!

Xabier ETXANIZ

DONOSTIAK JAZZA BULTZATUZ

*«Zuk duzun txakurra bezalako beste bat mar-
gotzen baduzu, bi txakur izango dituzu, baina ino-
laz ere irudi bat». (Goethe)*

Artikulu hau iraila arte ez dela argitaratuko jakinik eta irrati eta egunkariek irakurlegoa egunero jakin-en gainean izan dutela ikusirik, alperrik dela lerro hauetan entzun ditugun kontzertuei buruzko kritika-
kak egitea iruditzen zait.

Hainbat denbora igaro ondoren zer funtzio daukan Duke Jordanek bere saio ederrari hasiera emateko «Tea for two» jo zuela jakitea edo Winton Marsalis-en tronpetaren soinuari buruz aritzea besteek bere denbo-
ran eta nik baino hobeto mintzatu edo idatzi bait dute...

Gaur nire lanak beste bide batetik joan behar du. Ene ustez bi dira aurtengo Jazzaldiatik atera ditzake-
gun ondorioak.

Alde batetik ia urtero eta aurten are gehiago Jazzaldiaren kezka eta asmo nagusia gaur egun jazzaren munduan dauden korronte importanteenak ezagutaraztea izan da, Modern Jazz Quartet eta Duke Jordan-en «klasizismoa» eta Tete Montoliu-ri eskeini zitzaion omenaldiaren biho-
tzikara ahaztu gabe.

Gasteizko Jazzaldia-
izen konsakratuen baza jo-
katzen du, aurtengoan Ella Fitzgerald, Stan Getz eta Dizzy Gillespie izanik. Au-
kera errespetagarria eta za-
lantzarik gabe bide on bat
zaletasun bat sortzeko eta

fin-
katzeko, baina demagun egoerak nahiko ezberdinak direla. Donostiakoa hortik ere igaro da, baina gaur, badirudi, bere norabidea beste bat dela.

Artearen arlo gehienetan atzeratu xamar ibili gara hemen. Mahler, Orff, Kandinsky, Henry Miller, Genet, F. Hubbard eta beste asko ezagutu berriak ditugu. Alde horretatik eta jazzari dagokionez, azken urteotan Donostia gaurkotzeko asmo garbi bat egon da, snobismo guztietatik at.

Art Pepper, Mc Coy Tyner, esate baterako, iaz egon ziren gure artean, aurt-
ten Marsalis Brothers, Randy Weston eta Toshiko Akiyoshi & Lew Tabackin Big Band egon diren beza-
la, jazzaren abangoardia nondik nora doan lekuko eta orde-
zko beharrezkoak bezala.

Dударик gabe, honek arazo bat dakar berarekin: Jazzaldia Jendearengan duen arrakasta. Ia suben-
tziorik gabe, aurtengo Jazzaldia defizitarioa izan da. Zer bide hartuko du orain Komiteak artistak aukera-
tzerakoan? Bide errezeneta-
tik joko du Gato Barbieri bezalako jendea ekartzen, defizit hori konpensatzeko? Beren eritzian dago erant-
zuna, baina ez dut une hau igarotzen utzi nahi, gai hau gehiago sakondu gabe.

Arte mailan beti daude bi maila gutxienez: Dastamena eta interesa.

Filme bat, liburu bat, doinu edo kontzertu bat atsegin iruditu zaigunean, hori dastatu dugulako diogu. Interesa beste maila batetan kokatzen da. Bigarren irakurketa hau urrutirago doa. Pentsakeran erakarreketa bat suposatzen du. Har dezagun Jerry Lewis-en edozein filme bat, «El profesor chiflado» esate baterako; oso atsegin izan arren, interes puntu bat lortzen du ere arraren harrokeria (joka dezagun pixka bat hitzekin) aztertzean. Komedia huts bat baino urrutirago doa. Komedia estalkia bilakatzen da.

Ez da nahikoa gustoa edo dastamenaren mailan gelditzea. Aurrera jo behar dugu. Interesatu zait? Zer aportatu dit? Zer ikas edo uler dezaket horrekin?

Beste maila batetan, baina

ezberdintasun bera adieraziz, Maripi Solbes-ek horrela zioen Anaitasunan (418. alean), euskal Literaturari buruz mintzatzean: «Nork egin du Literatura Euskal Herrian? ba, apaizek eta hoiek sekula ez dute ezer askatu, ez dago ezer INTERESANTERIK hoiek idatzi dutenaren artean, orduan, ba, hizkuntzaren GUSTOA beste ez duzu jasotzen, roiloak baitira».

Berdin ere gerta daiteke musika arloan. Entzun dezagun, une batez, Duke Ellingtonen «The Mooche», Lunds Jazzkapeel-ekoek jotzen dutelarik. (IZ.135.D). Oso atsegin izan arren, hor birsorketa lan bat dagoela aitortu behar dugu.

Har dezagun ordea Toshiko Akiyoshi-ren doinu bat. Sortaldeko eraginez, konposaketa arloan lan sortzaile bat nabaritzen da Big Band horren saioan.

Hori izan da Toshikoren erakarketa. Hor dago ezberdintasuna (Sortu-bir-sortu).

Zoragarria eta ahaztezin iruditu zitzaidan Modern Jazz Quartet-en kontzertua, Randy Weston-ena baino gehiago. Hala ere, beste maila horretan, ezinezkoa ere izanen zait honen saioa ahaztea. Afrika-ko abertzaletasun batetan oinarrituz, R. Westonek ez du beste jazzmenen urratsetatik jarraitzen. Bere arbasoen erritmoetatik murgilduz, Thelonious Monk-en bidetik sartzen gaitu, musika uholde bat botaz.

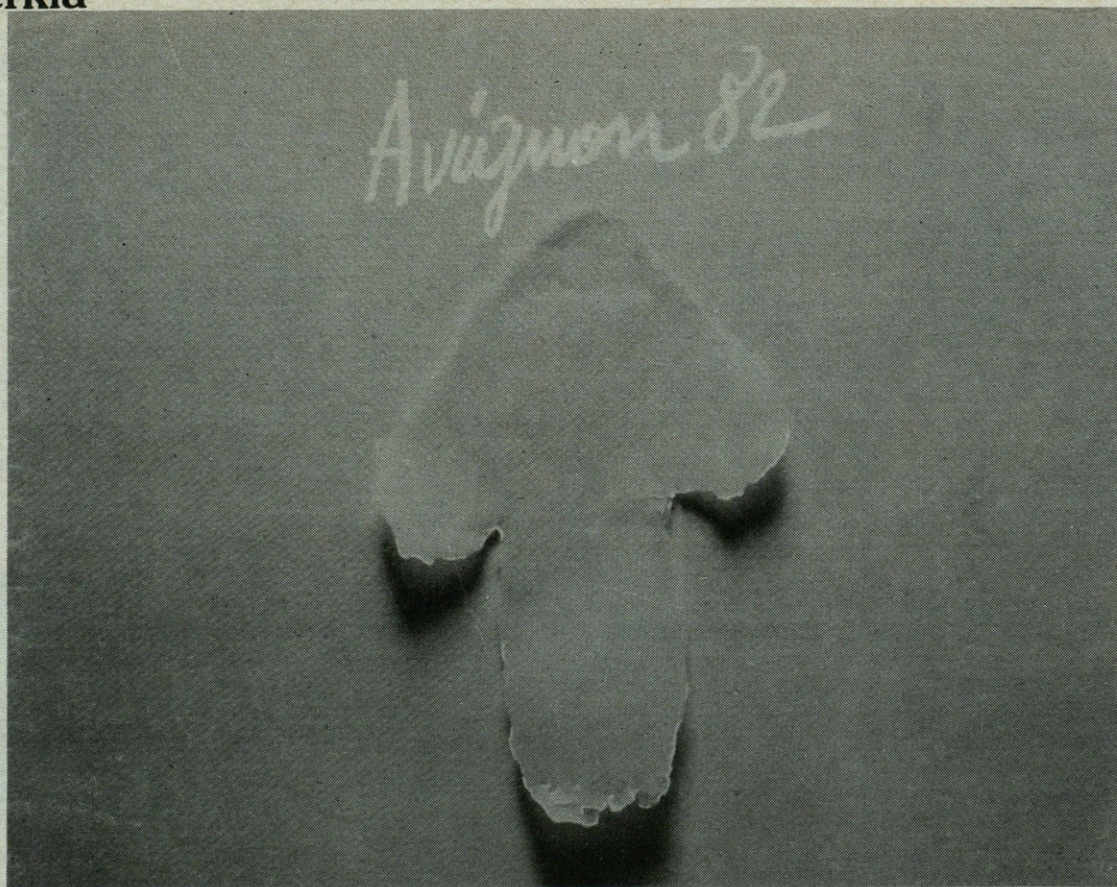
Matizazio hauek ez dute «izar» zaharren balioa ukatu behar dugunik esan nahi, baina bai haietaz bakarrik ez dugula baliatu behar.

Jazzaren arloan, artearen arlo guztietan bezalaxe, ragtime-ren denboretatik, historia eskemak hautsiaz idatzi da. Charlie Parker,

Dizzy Gillespie, Thelonious Monk, Kenny Clarke, John Coltrane, Miles Davis, Charlie Mingus, Ornette Coleman eta beste batzuk izan dira gaurko jazzaren oinarria eratu dutenak. Eta egia esan ez zitzaien erraza izan urkontra joatea, hasieran jendea eta beste jazzmenen aldetik izan zuten harrera ez baitzen ona izan, ezta gutxiago ere. Eta gaur haien doinuak ia «klasi-koak» deritzaizkigu. Batzuetan, eta hori izan da free jazzaren kasoa, kaleitxi batetara iritsi dira, hala nola, Cecil Taylor, Art Ensemble of Chicago, e.a., baina hori beste kontu bat da.

Inportanteena da Donostiako Jazzaldiak garbi ikusi duela bere helburua ez dela soil soilik jazza ezagutaraztea, Bultzatzea baizik.

**Xabier
PORTUGAL**

EUSKAL HERRITIK AVIGNON 82RA

Ez dira gutxi ikasi nahiak edo bestelako irrika biziren batek bultzaturik Euskal Herria utzi dutenak. Kanpora joan. Ikastera. Lan egitera. Atzerrira. Gaur, teatrEROE-kin antzerkiaren erritmoak bultzatua Euskal Herria utzi zuen aktore bat daukagu Avignonen «Avignon 82» delako jaialdia ospatu da uztailan zehar eta abuztu haseran; aitzaki hori dela eta, Patxi Barkorekin elkarrizketa luze bat izateko aukera izan genuen. Euskal Herria utzi zuen aktore honekin Avignoni buruz hitzegin dugu, han egindako lanaz... azkenez Euskal Herrira bueltatzeko, hemengo antzerki egoeraz hitzegiteko. Eguzkiarekin batera erre ziren zigarroak eta erloju batek arratsaldeko seirak jo zituen...

Avignonen «Commedia dell'Arte»

Aurten Avignoneko Festivalak atal bat eskeini dio «Commedia dell'Arte»ri. Horretarako, gai horretan zeresanik baduen aktore baten parte hartzea lortu dute: Carlo Boso, hama-bost urtez Milanoko Piccolo Teatroko Arlekinoa izan dena. Azken bost urte

hauetan European zehar «stage»ak prestatzen ibili da. Ondorio bezala Carlo Bosok Europa guztiko antzezleri belaunaldi oso batekin hartuemanak ditu. Patxi Barkok horietako «stage» batetan kontaktatu zuen berarekin eta horela lortu du Avignoneko esperientzia interesgarria parte hartzea, «Avignonekoa gaur

egun Europako antzerki jaialdirik garrantzitsuena da. Eskaparate bat bezala, bertan ikus daiteke teatro arloan oraintxe egiten diren gauzarik aipagarrienak» esan zigun. «Commedia dell'Arte»ri eskeinitako atala «in» festibalean ofizialean, sarturik zegoen. Hontaz gain «of» deritzan festibala eta kale-antzerkiarena ere ospatu ziren.

XVI.mendeko «Commedia dell'Arte»ren eskeman pertsonaia bakoitza Italiako punta ezberdinetatik dator, eta beraz dialekto ezberdinak mintzatzen zituzten, «Bosoren saioa berbera europar maila batetan egitea izan da». Kasu honetan hizkuntzak gaztelera, katalana, alemaniera, ingelesera, eta abar izan dira. Hizkun-

tza ezberdinak erabiltzeak ikuslegoari eta aktoreei ere erakar liezaizkiekeen eragozpenak gaindituak dira «Commedia dell'arte» teatro bisuala delako, keinuak garrantzi nagusia dauka, esaten den guztia une berean keinuaren bidez marrazten da. Horrela, ikuslego zabal bati hizkuntzaren hesia gabe iritsi dadin errazagoa da», argitu zigun Patxik.

22 aktoreek bi lan ezberdin egin dituzte. Alde batek Goldoniren «Arlekino, bi nagusiren morroi» eszenatu dute; eta bestalde, «canovas» deritzoten beste bi inprobisaketa eskeini dituzte Avignoneko plazetan, «ibilbide bat markatua genuen eta gidoi klasikoak birmoldaturik eskeintzen genituen. «Commedia dell'Arte»

»ko konpainia ibiltarien antzera egin dugu lan, hau da, folio batetako luzera daukan gidoi bat hartu eta hiru orduko emanaldiak burutu. Inprobisaketa lan basatia dago hor».

Goldoniren obra abuztuaren 4eko gauerdian hasi eta goizalderarte eskeintzeko programatua zegoen. Baina, egun horretara iritsi baino lehen, egunean 12 eta ordu gehiago sartu behar ziren. «Benetan, asesore taldean egon den profesionalen maila ez da edonon hain erraz topatzen den horietakoa». Beraiek gero obran erabili zituzten maskarak egiten laguntzen Stefano Perroco eduki zuten, Piccolorako ere maskarak egin dituen, gaur egun berean onenetakoa. Emmanuel Peduzzi, 22 urterekin Frantziako antzerkijazkien diseinatzailerik garrantzitsuenetakoa ere han egon zen. Obran agertzen diren due-loak nola egin irakasteko Raoul Billerey eduki zuten. Eta baita ere, Pavel eta Irena Rouba, lehena Bartzelonako Mino eta Pantomima Eskolako zuzendari eta bigarrena akrobata bikaina. Azkenez, dekoratu eta giroak burutzen Willy Orlan-di. Ahaztu gabe guztien koordinatzaile eta artistiko eta eszenatzearen ardura-dun Carlo Boso zegoela, lehen esan bezala.

Agian esperientzia interresgarriena jendaurrean eginiko lana da, «helburua kalean espektakulu baten elaboratze prozesua erakustea bait zen, hau da jendeari normalki gordetzen zaion hori ematea, nola lan egiten duen komediante batek produktua eskeintzerako. Lan guztia jendaurrekoa zen, saioak, akrobaziak, e.a.».

Bestalde, pertsonaien banaketa ez da finkoa izan, «lan aldetik ez dugu paper bakar bat jokatu, adibidez, ni Arlekino nintzen, baina bazeuden beste bi Arlekino gehiago; eta lau Pantalone ziren. Lana eszenaka aldatuz zihoan».

Ondorio bezala hauek aipatu zizkigun Patxik: «hemen egon daiteken lan maila eta Bartzelonan eta Avignon-en aurkitu daitekeena oso ezberdina da, eta ondorioa ere bai. Honek zure buruari: lasai, aurretik asko duzu eta hasi besterik ez duzu egin, esatera behartzen zaitu».

«... kriterio gabezia-jendeak segituan mitifikatzen du»

Piska Avignon utzi nahian eta Euskal Herriari begira jartzeko egitarauan bera Pays Basque Espagnoleko bezala agertzen dela aipatu diogu... «Hasteko ni hara nire buruaren ordezkari bezala nindoan, baina joateko baldintzetako bat norberaren gobernuak subentzionatua izatea zen, eta nahiz eta nik lan guztia Bartzelonan egin jaiotzez Donostiara naiz; beraz Eusko Jaurlaritzak subentzionatu ninduen beste bi katalanak Generalitateak subentzionatu zituen bezala».

Baina Eusko Gobernuak zubentzionatu zaituenean ez dizu eskatu ezer ordaintzat?

«Bai, noski, hau edozein laguntzarekin gertatzen da. Hasteko, anekdota mailan geratzen den gauza bat: edozein eratako elkarrizketa

egiten badidate, Eusko Jaurlaritzak subentzionaturik joan naizela esan behar dut... Bigarrena, hilabete batez Antzertin dauden aktoreei ikastaro bat eman behar diedala. Azken hau atsegin zait, hemengo jendearekin lan egiteko gogoia daukat eta...»

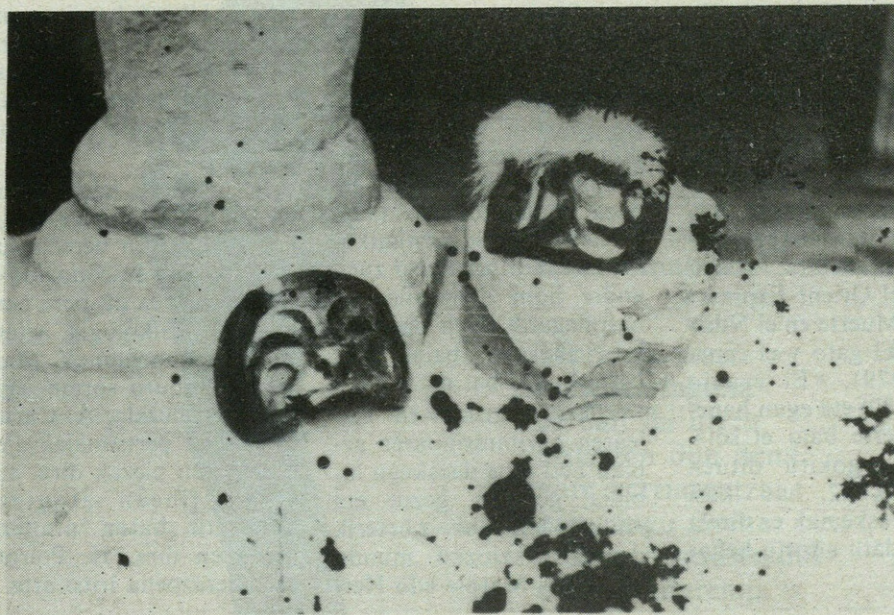
Patxik lau urte daramazki Euskaditik kanpo, «... baina, egia esan, orainarte ez dut bueltatzeko halako gogo berezirik sentitu... hemen dagoen lan maila oso ahula da eta ez du ordaina betetzen; ez, ez dira orekatzeko esfortzua eta emaitza. Orain kontaktu batzu badi-tut Donostiako jendearekin eta esperientzia lortuz gero, zeozer esateko badudala pentsatzen dut».

Hemengo egoerari buruz hau dio, «Nire ustez, Donostiak, orain eragiten ari zaion bultzadarekin, fruituak eman arte bost urteko epe bat behar du... Egiaz amildegi bat dago hemengoa eta Bartzelonan bertan ikus daitekeenaren artean, egiten dena, ikuslegoa eta batez ere egon daitekeen kritika moe-

ta; hemen dagoen kritika txiroa da, batez ere erreferentzi puntu ezarengatik... agian kantitate arazo bat ere bada... Erru nahiko larri bat badago, jendeak asko mitifikatzen, kriterio gabezia-jendeak segituan mitifikatzen du».

Dena dela, bere iritziz, ikusten diren projektuen aurrean baikor da eta aukera bikaina izan daiteke. Bukatzeko honela esan zigun: «Azken finean projektuak dira, mamituz gero oso interresgarri izango liratekeen puntuak, teatroaren ikusmirra zabaltzeko eta eskakizuna gorago joango delako, eta horixe behar da: kalitatea esijitu. Antzerki lan bat ez dela testo bat esatea, gorputz bati bizitza eman behar harko zaio, gauza asko zaindu behar dira eta horretarako lan asko egin behar da. Ez da kontua norbera profesional izendatzea amateur izanez, baizik eta profesional izate hori bilatu».

**ANTZA
OLASAGASTI**

HERIOTZE HARRIGARRIAK

Baten batek pentsa dezake, eta eskubide osoarekin, zinemari buruzko gure eritzi kritikoak aipatzen ditugunean, zinemarekiko sentitzen dugun maitasuna jendeari transmititzea dela gure helburua, horretarako, eta subjektibitate guztiak gainulertuz, filme hobeak aukeratuz. Are gehiago estrenatzen diren filme guztiak astekari batean kritikatzeko ezinezkoa denean.

Hala ere aurtengo udako karteldegia eskeini digun panorama tristea ikusirik, (Donostian, eta azken bolada honetan Marx anaiaenak dira salba ditzakegun ia filme bakarrak) eta orri hau bete behar denez gero, salbuespen bat egingo dugu. «Muerte bajo el sol» filmea oso ona ez izan arren, hau kritikatzeko interesgarria izan daitekeelako, zinemak Agatha Christie (1891-1976) idatzi zuen zenbait liburu pantailara eramatean zergatik ez duen asmatu ulertzeko. Billy Wilderren «Testigo de cargo» salbuespen bat bezala kontsidera dezakegu. Margareth Rutherford-ek interpretatu zituenak ahaztu gabe, oroigarriagoak andre honen interpretazioagatik Pollock zinemagilearen lanagatik baino.

Azken bolada honetan, ia urtero, Miss Alice Marple-ren pertsonaiaren sortzailearen liburu bat eramaten da pantailetara: «Asesinato en el Orient Express» (1976), «Muerte en el Nilo» (1978), «El gato y el canario» (1979), «El espejo roto» (1980) eta egun hauek «Muerte bajo el sol». Zinemak egokitu dituen nobeletatik 22. hau ikusi ondoren, eskemak ez direla batere aldatu aitortu behar dugu.

Jarraitu baino lehenago, A. Christie-ren lana lekutu beharko genuke.

Hiru eredu, beren bariante guztiakin, bereiz ditzazkegu nobelagintza konkretu honetan:

a) Ekintza ekintzagatik. James Bond eta hiltzeko baimena duten beste guztiak Ekintza horren inguruan emakumearen papera garbi dago zein den, sexuaren koordinadetatik ez baita mugitzen. Orain dela gutxi ikusi dugun «Yo, el jurado» esaten ari garenaren adibide garbi bat izan daiteke.

b) E.E.B.B.-etako giza egoera adieraziz, gizarte horren ustelduraren kritika bat suposatzen duen detektibeen nobelagintza: Gansterrak, 1919.ko ekonomi krack-a, polizia eta beste erakunde usteldura, e.a. D. Hammett eta R. Chandler nobelariak eredu honen ordezkari famatuak ditugu.

d) Azkenik, heriotze batzuen inguruan sortzen den mordoiloa argitu beharko dutenen menturretan zentratzen diren misterio edo nahaspila nobelak. Conan Doyle (Sherlock Holmes), Chesterton (Aita Brown) eta Agatha Christie izan dira eredu hau finkatu duten nobelariak. Zerbait lepora badezaiokegu 1971. urtean «Inperio Britanikoko Lady» titulua jaso zuen andre honi nahaspila nahaspilagatik duen obsesioa izan zitekeen, baina hori beste kontu bat da.

«Diez negritos»-en egilearen puritanismoaren azpian beti ikus dezakegu inbidia, gorroto, gezur eta «hilketa huzkabe»-z beterik dagoen fikziozko mundu bat. Miss Marple edo Her-

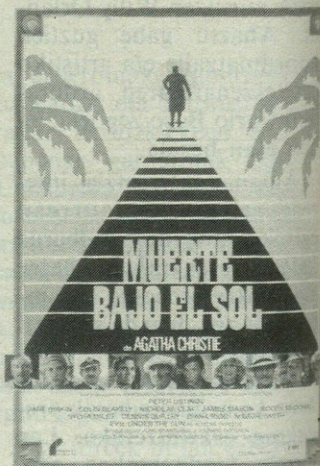
cules Poirot izango dira kasu bakoitzean, eta beren maltzurtasunari esker, hiltzailea-k zein-tzuk den-diren asmatu beharko dutenak. Beste nobelari horiekin konparatzen badugu, berak, oster, irakurlearen interesa eta bihotzikara mantentzeko, eta bereiztasun hau beti dago bere liburuaren oinarrian, besapean interesatzen zaizkion datoak gordetzen ditu.

Ez da harritzekoa izango orduan filmeetan ere gertatzen den monotonia hori. 50 minutu pertsonaiak aukeratzeko eta norbait hiltzeko besteek izan zitzaketen arrazoiak. Pertsona hori, askotan gehienak, «Diez negritos» edo «Muerte en el Nilo»-n bezala, hil ondoren, pertsonai bakoitzak bere koartada bilatuko du, bere errugabetsuna garbi azal dedin. Hala ere, Poirot inbestigaketaz arduratuko da, alde batetik tartean dagoelako eta bestetik, eta hemen azaltzen zaigu A. Christie-ren beste bereiztasun bat, pertsonai guztiak, gehienetan, basabazter batetan aurkitzen direlako: Uharte bat, itsasontzi bat, tren bat izaten dira normalki hilketa hauen eszenatokia, egoera horretan polizien ikerketa ezinezkoa izanik.

Bestalde, eta hau izan zitekeen gaur aipatuko dugun bere azken bereiztasuna, «Destino desconocido»-ren egileak ez du bere pertsonaien psikologia aztertzen, G. Simenon-ek, Maigret-en Liburu sortan, egiten duen bezala. A. Christie-rentzat pertsonaiak ajedrez baten piezak dira, eta azken finean arautegi konkretu baten arabera mugitzen dira, H. Poirot-en adierazpena iritsi arte.

Material guzti hau, zinemari dagokionez, beste moldaera guztietan bezala baina are gehiago honetan, zinemagilearen balioaren baitan gelditzen da, ohiturazko eskema hau ez baita oso aberatsa, irakurle-ikusleak ezin baitu Poirot-ekin batera inbestigaketa jarraitu. (Ni es naizela gai behintzat aitortu behar dut).

Hori dena kontutan harturik, «Muerte bajo el sol» egin duen Guy Hamiltonen lana ez da oso txarra izan azken kasu honetan. Ezta ere Peter Ustinov-ena, bere umorearekin eta guzti, sinieskarri egiten baita H. Poirot-en paperan, «Asesinato en el Orient Express» filmean Albert Finneyrekin gertatzen ez zena, alegia. Dena dela, dena dago bakoitzak espero duenaren baitan. Hori zalantzarikgabe.

**Xabier
PORTUGAL**

BERTSOAK

Doinua: Txarmangarriarena

BOTI

Bertsogintzan nauzue
benetan berria
honen teknika bait dut
aurten ikasia,
baina erantzun nahi dut
naiz egon larria
Murumendin bertsoei
hori da egokia.

Bertsoak letu ditut
lehia haundiakin,
zer esan nahi duzu
zuk bertso hoiekin?
ezin ninteke egon
ni ados zurekin
zu nastatzen bai duzu
gorria beltzakin.

Sozialismoa eta
inperialismoa
bien artean non da
ba erlazioa,
biak bat egotera
da ezinezkoa,
non ikasi ote duzu
zuk komunismoa?

Hamazazpi urtea
hila zen urria
Errusian izan zen
iraultz berezia
gaur ordea galduta
da langileria
orain sortu delako
han burokrazia.

URSS gobernuarena
ni nauk lagun txarra
ez bait dut gaur sentitzen
beraien beharra
ni ez nauk elako
nikaraguarra
ez palestino eta
El salvadortarra.

Neutral hitza da beti
arriskugarria
zapalduta ba duzu
zure aberria
sortu behar diagu
bloke bat berria
bortxatuen arteko
batasun gorria.

Euskal gazteok gabiltz
sozialismen bila
gaur ikurrin gorria
ez dago erahila
borrokan goratu zak
ezker ukabila
Euskadi askatu arte
ez utzi makila.

Moraleja ikasi
mesedez laguna
ez bait da urrea
brilatzen dun dena
gure herriarentzat
nahi dugu onena
aukera dela uste dut
sozialismoarena.

Guadalupeko ama

Mexikoko iraultzaren garaietan, Pancho Villak Guadalupeko ama lekuz aldatu behar izan zuen, bere etsaiek lapurtuko zutenaren beldurrez. Amabirjina bi zaldiren gainean jarri eta mendi baten puntan gordeztea bururatu zitzaion.

Bidean zihoala, bere burkideen animoak zuzpertzeko, honela zion:

—Errepika esasue nirekin manitok... Gora Gaudalupeko ama!

—Goraaa!

Eta berriro

—Manitok...Gora Guadalupeko ama!

—Goraaa!

Bapatean ahots bat entzuten da:

—Gora bai, baina ez hainbeste, ia Everestearaino igo garela! Joño!

* * *

Ama haur jalea

Haur inoxente batek, bere amaren sabel puztua ikustean:

—Ama, zer daramazu hor?

—Umetxo bat.

—Eta nork eman dizu?

—Aitak

—Aitaaaaa! Ez eman haur gehiago amari, jan egiten ditu eta.

* * *

Altxatako eskua

Abokatuak galdetzen du:

—Beraz, zuri eskua altxatzeaz salatzen duzu senarra?

—Ez, jauna, nik jaisteaz salatzen dut.

* * *

Etxeko dirua

Aspaldi bi lagun elkartzen dira. Bat, diruz nahiko gaizki zenbilen eta...

—Aizu!, ez dituzu hemen hogeiauro izango.

—Ez, ez dut dirurik hemen momentu honetan.

—Eta etxean?

—Denak ondo, eskerrik asko!

Birjina eta jaiotza

Ezkontza-gauean, emazteak, larriturik, hau esaten dio senarrari:

—Adizu, Joxe, gauza bat esan behar dizut... ni ez naiz birjiña.

—Joño! Ezta ni San Jose ere. Baina, bueno, hona zertara etorri gara, larrua jotzera ala jaiotza bat prestatzera?

* * *

Sartzen da jatetxe batetara tipu zuhur horietako bat, inoiz propinarik uzten ez duen horietakoa. Bukatzen du bere afaria, eta kontua ematen diotenean, xentimu ta guzti ordaintzen du, baina zerbitu dion mutikoa-
rentzat erreal bat ere utzi gabe. Ingu-
ratzen da kobralaria eta esaten dio:
—Eta mutikoa zer?

—Eh, nik ez dut jan, fale?

* * *

—Hamabost egun pasa dituzula gartzelan esan didate, zergatik?

—Gizartea gaizki egina dagoelako. kartera bat aurkitu nuen eta gartze-

lara sartu ninduten.

—Baina ez al zenuen protestarik altxa?

—Jabeak galdu baino lehenago aurkitu nuen eta...

* * *

Ama bat alaba jaioberriaren berri ematera doa auzitegira:

—Alaba bat izan dut eta datuak ematera nator.

—Izena?

—Aintzane Garmendia

—Noiz jaioa?

—Abenduaren 12an

—Non?

—Hazparnen.

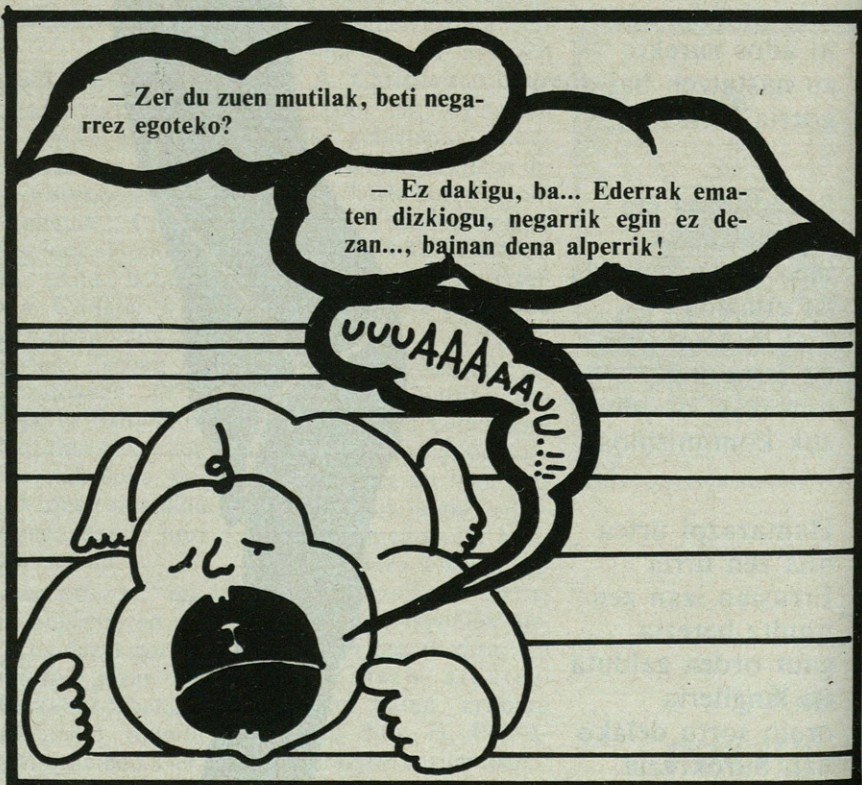
—Lanbidea?

* * *

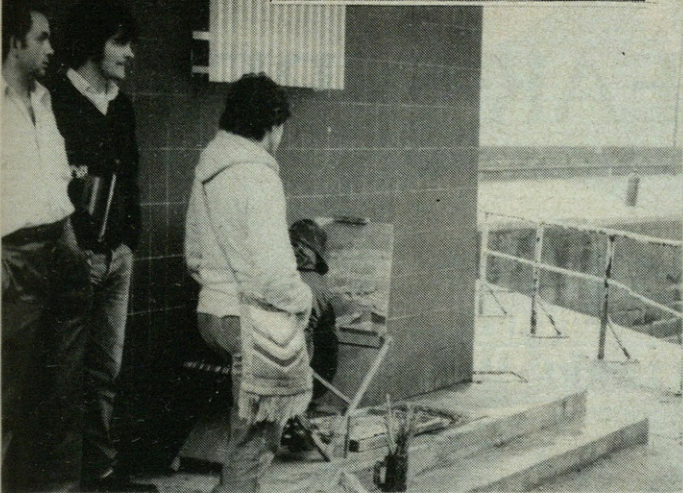
Bi mozkor hitzegiten ari dira.

—Nig ez dut ia alcoholog edaten. Zegfai edan eta ezin dut egin.

—Fa neri aurgagoa gertazen zait. Lo harzen dudanean, ezin dut alcoholog edan.

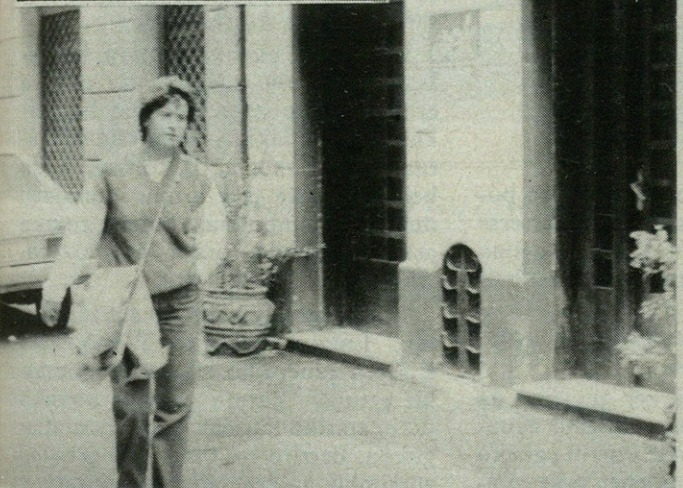
Aspaldi egiten ez zuena ari zen orain experimentatzen Marta: bera bakarrik egotea, paseatzea...

Une haiek gogorrak ziren, batez ere bakardadea, baina independentziak bere prezioa du eta ondo pentsatutako aukeraren ondorio bat zen egoera berri hura.

Egunak joan egunak etorri, Marta hobeto zegoen eta goiz hartan buelta bat ematera atera zen.

Bere ondoan motxilero haiek ikusterakoan erabaki zuen egun batzu kanpora joango zela.

Poltsa prestatzen hasi zen. Experiencia berri bat zen berarentzat eta pozik zegoen.

Zer ordutan zeukan autobusa begiratzera abiatu zen.

Oso ongi datorkit oraintxe dagoe-na...

Martaren bizitzan borroka luze baten hasiera besterik ez zen. Luzeegia azaltzen zitzaion bidea baina oso garbi zeukan: helburuak lortzeko egunero borrokatu egin behar zuen.

BUKAERA

HAUTESKUNDEAK DIRELA ETA ZENBAIT ERREFEXIO GAI

Joxe MOLLARRI

Duela urte batzu asko eta asko hitzegiten zen gizarte eta politika gaiez. Guztion ahotan zebiltzen kontu haiek. Han hemenka argitaratzen zituzten beren artikuloak R. Arregi, Txillardegi, Mikel Azurmendi, Beltrá, Joxe Azurmendi etabar luze batek. Lisker, iskanbila eta tirabira haien ondorioz haserre eta gorroto dextente sortu baziren ere ez zen guxtiago guztiongan ikasten, argitzen edo besterik ezean eztabaidatzen zena.

Bainan joan ziren garai haiek. Ixildu ziren Krutwig eta Oteiza.

Gaur egun ordea nor ari da hemen sozialismoaz? Nor independentziaz? Nor Txina, Cuba edo Nikaraguako esperientziataz? Aipatzeak ere ia lotsa ematen du.

Duela urte batzu eredu teorikotaz hitzegiteaz gain asko saiatzzen zen jendea aldamenekoa erne arazten. Eztabaidetatik ekintzetara pasatzen zen. Esnatu eta organizatu. Mota guztitako erakundeak sortzen ikusiak gara. Auzo elkarteak, gestorak, komiteak, eszizioak eta partiduak. Borroka eta ezin ikusi galanki izan ohi da eta da guzti hauen artean.

Gaur egun ordea nor da hemen militantismo hitza hortzetara ekarriko duena? Nork esaten du koadrilan «Hi, goazen, kartel batzuk peatu behar dizkiagu». Nork saltzen ditu erri-fak? Nork doa zer baiten aldeko taberna jartzera.

Esaten da «gai horiek pasata zeudek, pajeo hutsa dituk». Esaten da «nahikoa egin diagu tontuarena orain arte. Beti primoarena egiten segi behar al diagu?», edo «beti gu?» Porrot egin duen belaunaldi bat, desenkantuenbelaunaldia».

Duela urte batzu, eta ez dira asko, erreferendum eta hauteskundeak aurretik, itxaropen handia geneukan gaztediarengan jarria. 21urtetatik

18ra jaitsi zenean botogai izatea bo-toak kontatzen genbiltzen ezkerre-ra-ko izanen zirelakoan. Kontuak egiten hurrengo hauteskundeetan zenbait gazte gehiago eukiko genituen... Gazteek beren erakundeak sortu zituzten, IAM, GAI, EGAM...

Gaur egun ordea zer geratzen da horietaz? Nork espero du gaur egun-go 18 urtekoen botoa? Porrot egiteko aukerarik euki baino lehen pott egin-dakoa, enkantuen lilura dastatu baino lehen desenkantatutakoa.

GALDERA ASKO, ERANTZUN GUTXI

Norbaitek esan dezake kolkorako «lehen eztabaidatzen zen, egia, bainan garbi ateratzen genuenarako, tira, ez zen hainbeste». Edo militanteak ere gehiegi ez zirela erantzungo du agian, gerora ikusi zaiola bakoitzari kalparra. Edo orduan ailegatzen zenean, edo kondizioak ematen zirenean esatebaterako, guztiak apuntatzen zirela egin behar zena egiten. Gazteak ere atzetik etortzen zirela.

Halaz eta guztiz ordua da zoriaren eskutan ezer ez uzten hasteko. Ez gaitzen beti gertatuko denaren zain itxoiten gelditu. Historia ez da gertatzen. Gizonek egiten dugu. Egoerak eta kondizioak ez dira berez ematen. Zirikatu behar izaten dira. Probokatu.

HAUTESKUNDEEKIN...

Oraingo hauetan posturak eta inoiz baino argiago dirudite. (Hau izan daiteke eztabaida eskaziaren beste zergati bat, bainan ez inolaz ere ez pasotismoarena, eta hor bai eskua sartu beharra dagoela).

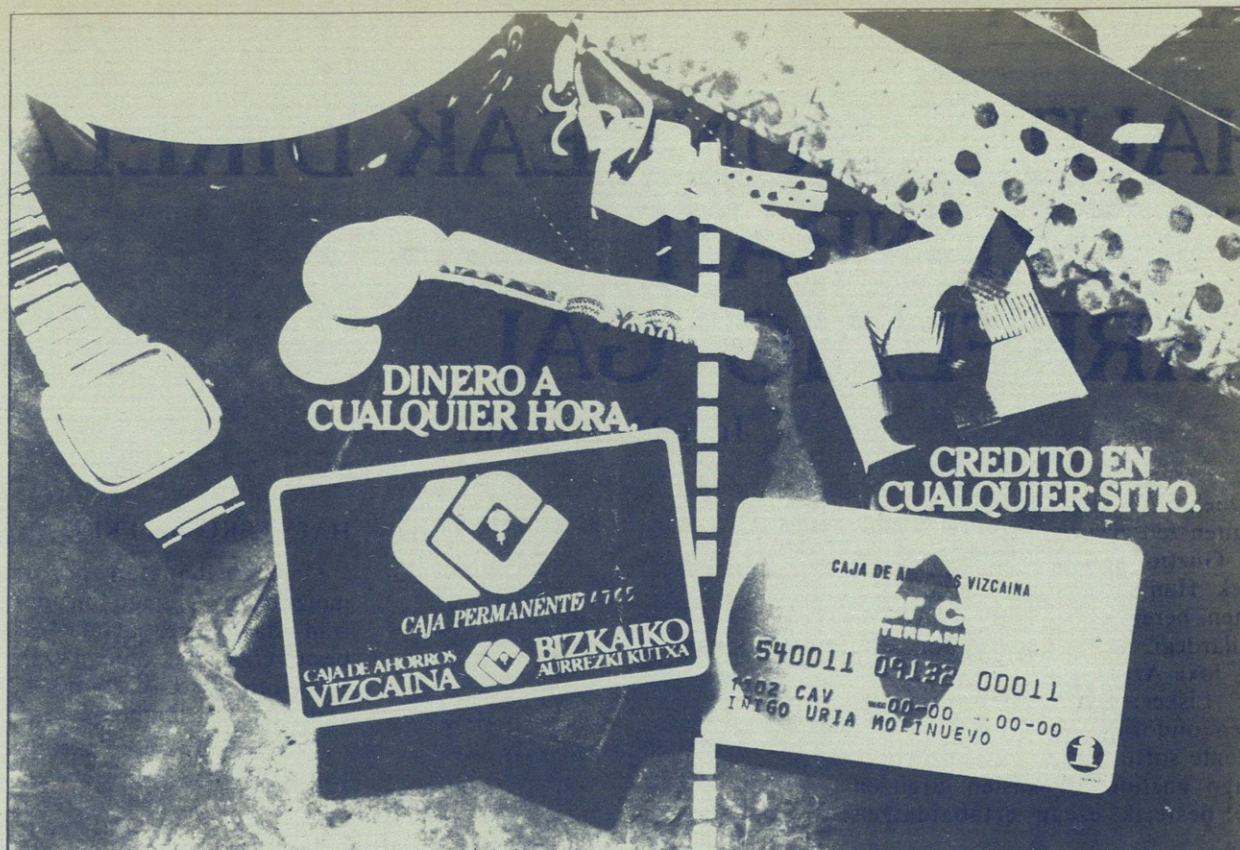
Bakoitzak badaki partidu bakoitzak zer saltzen zuen eta zer nolako erosketa egin zuen aurreko hauteskundeetan. Jakina, danbolin pagatuak soinu txarra. Bakoitzak jakin beharko luke zer soinu ateratzen duen bere danbolinak, bainan gutako askok belarrien orde z harrikozko-rak euki eta ezin aditu.

Entzungo dugu berriro ere zer dioten. Entzun beharko P.N.V. eta E.E.ren gaurdiko 80 eta 50 miloita-ko ezulak. Zarata galanta aterako dute, atariko haizeak baino haundia-gokoa. Berriro ere bat baino gehiago zurrunbiloan eramatea lortuko dute. Ez dira txantxetako gauzak hauek: horien diru eta tresnak.

Aipa daitezke egunkari, telebista eta instituzioen erabilketak. Utz ditzagun ordea alde batera eta begira dezagun beste bat: sondeoak. Enkuestak. Zientziaren eta objetibitatearen izenean, dimidil edo delako horren antzera erabiliko dituztenak geure buruko zizarekritikoak despistatu eta engainatzeko, ze ez akabatze-ko, pozoiaz inunizatuak baitira aspaldianik.

Bainan kontuz sondeoekin eta soziologoeekin. Hau izan zitekeen beste eztabaida gai bat: sondeoaren erabilpe-na eta soziologo, edo teknikoen jokabidea gaurko gizartean. Izan al daitezke objetiboak?

Ba dira galdera gehiago, bainan etorkizunari buruzkoak. Honek irabazten badu, zer? Horrelakoak. Jarraituko dugu beste batean gure zirikatzeko honekin.

DIRUA ORDU GUZTIETAN

Ordu guztietan Kutzaren zerbitzuak zure mesedetan daude.

Hemen duzu gure Txartel Berdea. Txartel Berdearekin eragiketa guztiak, diru ateratzea, diru sartzea, etab. edozein ordutan egin dezakezu, gauean edo egunean, lanegunetan edo eta jaiegunetan. Txartel Berdeak ez du ezagutzen jairik.

Erlojua begiratu barik, behar dituzun soluziobideak zeure eskuetan daude:

- Edozein unetan dirua ateratzen.
- Dirua sartzen.
- Zure saldoa berehala ezagutzen.
- Taloi txekak eskatzen.

KREDITUA EDOZEIN TOKITAN

Bidai ajentzietan, hoteletan, jate-txetan, dendetan, erostetxe handietan.

Bizkaian 2.000 toki baino gehiagotan.

Munduan zehar 2.600.000 tokitan.

Bizkaiko Aurrezki Kutxaren Master Charge txartela erakutsirik **NO NAHI**, txakur txiki bat ere gabe, erosiko duzu.

Horrela, ez duzu gainean dirurik eraman behar ez eta konturik atera behar.

Gauzez gozatzeko ez duzu itxaron behar. Pagatzeko itxaron behar duzu, gure kreditu osoa duzu eta.

ETA 5.000.000 TAKO SEGURU DOHAIN BAT

Bizkaiko Aurrezki Kutxaren Master Charge txartelarekin harantz honuntz ibiltzea ez da bakarrik eroso.

Segurua baita.

Abioiez, trenez edo eta itsasuntziz egindako bidaiak txartelaz abonatzen badituzu, zuek eta zeure etxekoek

istripuen kontrako aseguru bat duzue. 5.000.000 pztako asegurua hain zuzen. Dena debalde.

Horregaitik ere Bizkaiko Kutxaren Master Charge-a eduki eta erabili behar duzu.

Seguru gaude.

**CAJA DE AHORROS
VIZCAINA**

**BIZKAIKO
AURREZKI KUTXA**

30 segunduren buruan zeure eragiketak eginik daude.

"Tarjeta 24 CAP" txartelaz
gure Kutxazain Automatikoak
erabiliaz dirua atera, dirua sar,
talo edo txeke, zure
kontuaren laburpena
eska, talonari berri
bat eska eta hori
dena
herrenkan
jarrita itxoin
beharrik gabe,

denbora asko aurreztuz.
30 segunduz behetik, eta batere
konplikaziorik gabe, Gure
Kutxazain Automatikoak
egunaren 24 ordutan
zerbitzeko

baitauzkazu, nola
funtzionatzen
duen pausoz
pauso azaltzen
dizute.

Kutxazain Automatikoa

CAJA DE AHORROS PROVINCIAL DE GUIPUZCOA
GIPUZKOAKO AURREZKI KUTXA PROBINTZIALA